Otto Schneid
Papers

Sandel, Joseph
4ALS 2ANS
6TLS

10:10

Każda tona węgla, każdy metr materiału,
pocisk przeciw podżegaczom wojennym!

NADAWCA:

Józef Sandel
Warszawa
Generała
Świerczewskiego
79
Żyd. Inst. Hist.

KAR

I KONGRES NAUKI POLSKIEJ

POCZTA POLSKA

15 Gr

POCZTA POLSKA

30 Gr

POCZTA POLSKA

KONGRES NAUKI POLSKIEJ
WARSZAWA
29.VI–2.VII.1951

WARSZAWA

Naftali Schneid

Haifa

Technikum

Israel.

P. P. T. i T. VI. 50 – 1.200.000

HAIFA
46
-9.7.51

NAŁĘCZÓW-ZDRÓJ Sanatorium N 1 pokój 19

Lieber Doktor Schneid

Erhielt Ihre Broschüre. War den ganzen Sommer schwer krank. Nun seit den ersten November in einem hiesigen Sanatorium für Herzkranke.

Besten Wünsche
Ihr Josef Sandel

NAŁĘCZÓW 1

SASANKA ZWYCZAJNA
1.50 zł POLSKA

Prof Dr
Otto Schneid
931 Clay Ave
Scranton Pa.
U.S.A.

Warszawa 2/VI 1957

Lieber Doktor Schneid:

Was ist auch Ihnen? Seit einer Ewigkeit mehr von Ihnen kein Schreiben. Sende Ihnen die Karte vom Kongress der polnischen [illegible] verlebt ist ein großes Erlebnis.

Herzlichst Ihr
Józef Sandel

יידישע געזעלשאפט צו פערשפרייטן קונסט

ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO KRZEWIENIA SZTUK PIĘKNYCH

THE JEWISH SOCIETY OF ARTS — SOCIETÉ JUIVÉ DES BEAUX ARTS

Warszawa Sienna 60 — יוארשע שעננע 60

ווארשע דעם 23 מאי 1949

ט״ערער פר״נט דר׳שנ״ד

מיר האבן שוין לאנג פון א״ך ק״ן וואָרט נ״שט באקומען. אוודאי מוזט איר ז״ן פארזונקען אין ארבעט ביז איבערן קאָפּ: ס״ אויפן טעכניקום, און אויך אין א״ער וויסנשאפטלעכע ארבעט. צום גליק האָט זיך די לאגע אין ישראל באַרויקט, און ווי עס זעט אויס ז״נען די אראבער געקומען שטופענווײז צו דער איבערצ״גונג, אז די מלוכה ישראל איז א ניט אָפּל״- קענדער פאקט, וואָס באזירט אויף דער אנערקענונג פון דער גאָרער וועלט. נאטירלעך מוז מען שט״ן אויף דער וואך, ווײל פאשיסטן פ״פן אויף דער וועלט ווען ז״ פילן נאָר דעם מינדעסטן איבערגעוויכט פון ~~פזב~~ פיזישן כוח. אָבער דער דאָזיקער פאקט געט פאָרט די מעגלעכק״טן פון אָעלאט״ווע ארבעטס באדינגונגען.

וואָס זאָגט איר נ״שט צום גרויסן אומגליק וואָס האָט געטראָפן די ״דישע קולטור, מיטן פלוצלינגן טויט פון יאנקל אדלער. ער האָט מיר אין פעברואר געשריבן, אז ער פאָרט ארויס הינטער לאָנדן, וו ער וויל זיך באזעצן אין א קל״ן הײזל און דאָרטן דערווארטן דעם פרילינג. עס איז פאר מיר נ״שט צו באגר״פן, אז יאנקל אדלער זאָל שוין נ״שט ז״ן צווישן די לעבעדיקע. עסהאָט זיך געדאכט א מענטש א געזונטער, וואָס איז אלס קינסטלער געשטאנען אין ברען פון ארבעט. און פלוצלונג -אָט האסטו דיר א מענטש..

ט״ערער פר״נט שנ״ד, אפשר האָב איך זיך מיט מ״ן איצטיקן שר״בן פארשפּעטיקט, טו ז״ט מיר מוחל, מען איז פאריאָגט און פארפּלאָגט.

זײט װיסן, דאָס מיר האָבן שױן א קלײנעם אוצר, פון איבער דרײ הונדערט
ארבעטן פון ײדישע קינסטלער. מען פאָרט ארום, מען מוז האנדלען זיך,
זיך דינגען מיט מענטשן, װאָס פארשטײען נישט אונדזער װײטאָג. פאר זײ
איז עס א זאך פון סחורה, געלט-און אָריענטירן זיך שױן גאנץ גוט,
װאָס זײ פארמאָגן אין די האנד. דער „על המשמר" האָט װי איך בין נישט
לאנג צוריק געװויר געװאָרן־איבערגעדרוקט מײנס אן ארטיקל. באזונדער
האָב איך ערגעץ געלעזן, דאָס איר ארבעט מיט אין דער „גאָלדענער קײט.
גרוסט מיר [illegible] ־זײט אזוי גוטיק ־בײ געלעגנהײט אברהם סוצקעװער. ער
װאָלט געמעגט אין [illegible] ערשטן נומער פון זײן זשורנאל מער אָרט אָפּגעבן
פאר די פלאסטישע־קונסט. זאָך ער צולאָזן אפילו די ־װאָס װילן שעלטן,
און דערמיט װאָלט ער זיך שױן מער רעהאביליטירט פאר די קונסט. ער
דארף זיך דערמאָנען, אז דאָס ערשטע [illegible] ארויסגעגעבענע ביכל זײנס,
איז באצירט געװען מיט זײן פּאָרטרעט פון יאנקל אדלער.

װעמען פון די ײדישע קינסטלער, האָט די לעצטע אימיגראציע ארײנגעבראכט?
שרײבט פרײנט שנײד, איך גרוס אײך זײער הארציק, װי אױך אײער פרוי.
װאָס איז מיט אײער קומען קײן פוילן ? איך װאָלט זײער געװאָלט [illegible]ך מיט
אײך זען.

יוסף סאנדעל

אײער יוסף סאנדעל

ײדישע געזעלשאפט צו פערשפרײטן קונסט
ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO KRZEWIENIA SZTUK PIĘKNYCH
THE JEWISH SOCIETY OF ARTS　　SOCIETÉ JUIVÉ DES BEAUX ARTS

Warszawa Sienna 60　　װארשע שעננע 60

װארשע דעם 19 דעצעמבער 1947

טײערער פרײנט, דר' שנײד,

איך האָב מיך זײער דערפרײט מיט אײער בריוו, װאָס איז אָנגעקומען אין אזא צײט, װען בײ אונדז ײדן אין פױלן איז איצט שמחה, עס האנדלט זיך אין דעם – װאָס ארץ־ישראל, איז טאקע אנערקענט געװאָרן אלס ארץ־ישראל. איר דאָרטן אין לאנד לעבט טאקע אדורך שװערע, אָבער דערהױבענע מינוטן, – אָבער דער געפיל, אז דאָס גאנצע ײדישע פאָלק שטײט מיט אײך, געט אײך מינ־הסטם צו מוט און טרײסט; בפרט נאָך, װען מען האָט אזעלכע מחתנים װי דער ראטן־פארבאנד און פױלן.

פערזענלעך גראטולירט איך אײך, װאָס איר האָט די מעגלעכקײטן העלפן די ײדישע יוגנט לערנען געשיכטע פון קונסט, א געביט װאָס איז ביז איצט געװען פון ײדן שטיפמוטעריש טראקטירט. די סאטיספאקציע איז אױך, װאָס איר האָט די מעגלעכקײטן דאָס צו װידמען אױף א באָדן, װאָס אלץ הױבט זיך אָן אױפ'ס נײ. איצט מעגט איר אונדז אױך גראטולירן; װי איר האָט אװדאי געלעזן אין דעם צוגעשיקטן ביולעטין, האָט דאָס מיניסטעריום פון „קולטור און קונסט" אסיגנירט פאר אונדזער געזעלשאפט א סובװענץ פון הונדערט טױזנט זלאָטעס, דערװײל פארן חודש דעצעמבער 47. מיר גלױבן דבער, אז די דאָזיקע סובװענץ װעט זײן א פערמאנענטע.

פון דר' טענענבױם האָבן מיר ביז איצטער קײן װאָרט נישט באקומען. עס איז זײער טרױעריק, װאָס פשט הפקר זענען ~~זענען~~ קולטור־אוצרות בײ אונדזערע געלט־זעק.

איך האָב אייך צוגעשיקט א קליינעם ציטונגס־באריכט איבער א יאָר טעטיקייט פון דער „געזעלשאפט”. בכלל קענען מיר די לעצטע חדשים פון יאָר באצייכנען מיט מער ערפאָלגן. אָבער דער געלט־מאנגל פילט זיך ווייטער שטארק.

וואָס אנבעלאנגט זיך, אבסאָרבירט מיך זייער פיל די אדמיניסטראציע, אזוי, אז עס בלייבט מיר ווייניק צייט; אָבער יעדאָך האָב איך אביסל אָנגעשריבן און עפעס געדרוקט. פון די געדרוקטע זאכן האָב איך אייך אויך צוגעשיקט.

איך דאנק אייך הארציק פאר דעם צוגעשיקטן בוך, איבער די גריכישע אלטערטומס קונסט־געשיכטע. איך האָב אויך דערהאלטן דאָס בוך איבער „דוראס אויראָפאס”, פאר וועלכן איך דאנק אייך אויך הארציק. אויב עס איז פאר אייך נישט שווער, וואָלט איך אייך געבעטן, דאָס בוך איבער רעמבראנדטן. איך ווייס, אז איך מיסברויך מיט אייער פריינטשאפט; איך קען אָבער נישט ביישטיין דעם נסיון.

איך בין היינט צוריקגעקומען פון לאָדזש, וו איך האָב אנטייל גענומען אין א זשורי צו אן אויסשטעלונג פון יידישע קינסטלער. איך וועל אייך נאָך דעריבער שפּעטער שרייבן. איך וואָלט זייער געוואָלט זען אייך און ווי אמאָל אין ווילנע מיט אייך זיך פראָסט פשט אדורכשמועסן. אייערע בריוו טראָגן מיר אריין שטענדיק פרייד און געבן צו כוח צום אויסהאלטן.

איך גרוס אייך הארציק און אויך אייער פאמיליע.

יוסף סאנדעל

[signature]

וואַרשע דעם 14 סעפּטעמבער 1948

טײַערער פֿרײַנט ד״ר שנײַד,

איך האָב מיך מיט אײַער בריוו זײער דערפֿרײט, אַמחדיק בין איך זײער באַאומרויִקט
געווען וועגן אײַך און ווי איך זע פֿון אײַער בריוו זענט איר טאַקע געווען אין ניט
קײן קלײנער סכנה. אונדזער ייִדיש לעבן זעט אויס איז שוין פֿאַראורטײלט געוואָרן,
ניט צו קענען – ~~ווי אונדזערע פֿעלקער~~ – אין רעלאַטיווער רו ווי אַנדערע פֿעלקער,
~~צו קענען~~ לעבן. תּמיד אין שפּאַנונג, תּמיד לויערט אויף אונדז מער ספּעציפֿישע
אומגליקן. די אײנציקע באַרויִקונג איז אַמחדיק זיך פֿאַרזינקען אין אַרבעט.
דער ייִדישער מענטש האָט אין ישראל באַוויזן דאָס דורך אַרבעט קען מען אַ פֿאַרלוירענעם
פֿאָלקס-כוח ווידער אַקטיוויזירן. איך באַוואונדער אײַער שטענדיקן פּלאַנעווען פֿון
שאַפֿונג. בײַ אונדז איז אימער דאָס ו$$$ וויכטיקסטע די ממשותדיקע אַרבעט אין
ראַמען פֿון די רוינען ייִדישע קונסט-$$$$$$ ווערק. אָבער טראָץ דעם זאַמלען
מיר אויך מאַטעריאַל פֿון לעבן און שאַפֿן פֿון ייִדישע קינסטלער, אַלס צוגרײטונג
צו אַ פּובליקאַציע. אין די נאָענטסטע וואָכן וועלן מיר וואַרשײַנלעך צושטאַנד ברענגען
די שוין לאַנג פֿון אונדז פּלאַנירטע באַוועגלעכע אויסשטעלונג. אין דער ערשטער
רײ וועט גײן דער נײַער ייִדישער ישוב אין נידער-שלעזיען. דער סך-הכל פֿון דער
ביז איצטיקער זאַמלונג, נעמט אַרום אַ צוויי$$$ הונדערט ווערק: אײל-בילדער,
פּאַסטעלן, אַקוואַרעלן, גראַפֿיק אויך סקולפּטורן. צווישן זײ אַ סך ווערטפֿולע זאַכן.
עס וואָלט זיך געוואָלט אַ מאָל עולה-רגל קײן ישראל און דאָרט זען זיך מיט פֿרײַנט
און אויך אויפֿן אָרט שטודירן די אַנטיקע און רײַנע קונסט פֿון אונדזערע אָבֿות.
אונדזער הײסטער ווונטש איז, אַז די ייִדן מיט די אַראַבער, זאָלן פֿאָרט קומען צו
פֿאַרשטענדיקונג, און ענדלעך זאָלן די אַראַבער אײַנזען, אַז זײ נעמען אַרויס-
קאַשטאַנעס פֿון פֿײַער פֿאַר פֿרעמדע. אַפֿילו אויף אַזאַ קלײנע טעריטאָריע ווי $ ישראל,
אויב עס הערשט שלום – קען זײַן וווילשטאַנד. ייִדן קענען דאָ אַרויסווײַזן – להיפּוך –
אַנדערע פֿעלקער, פּאָליטישע רײַפֿקײט און חכמה..
קענט איר די ישראל קינסטלערין לעא גרונדיק? איך האַלט זי פֿאַר אַ גאָר פֿעיִקע.
איר ווערק „אין טאָל פֿון טויט" מאַכט אַ דערשיטערנדן אײַנדרוק. באַזונדער וואָלטן
דאָס געמעגט אָנקוקן די וואָס זענען דירעקט, אָדער אָן דירעקט מיטשולדיק אין ם
פֿאַרגאָסענעם בלוט. איך קען די קינסטלערין נאָך פֿון דרעזדן, וווּ איך האָב שוין
איר אַרבעט געזען. וואָס טוען אונדזערע ישראל-קינסטלער שטײַנבערג, סימאַ, פֿרענקעל.
קענט איר דאָרט אַ קינסטלער בוסיק? איך שיק אײַך תּמיד צו דאָס וויכטיקסטע פֿון דײַקן

קינסטלערישן לעבן. וואָס אָן אמת האָב איך דאָס ביז איצט געשיקט אויף ירושלימער
אדרעס. צו האָט איר דעם קאטאלאָג פון דער אויסשטעלונג פון אומגעקומענע
קינסטלער - דערהאלטן. איצטער האָבן מיר איינגעאָרדנט א פרישע אויסשטעלונג,
אין צוזאמענהאנג מיטן קאָנגרעס פון אינטעלעקטואליסטן. דער כאראקטער פון
דער איצטיקער אויסשטעלונג איז שוין א גאנץ אנדערער. אין דער אויסשטעלונג
איז אונדז נישט געגאנגען אין דעמאָנסטרירן די צאָל קינסטלער, וואָס זענען געווען
דירעקטע קרבנות פון פאשיזם - ווי אין ארויסטראָגן דאָס בעסטע, וואָס איז פון
יידישע מייסטער געשאפן געוואָרן אין פארלויף פון צענדליקער יאָרן און אל פי נס
געראטעוועט געוואָרן. דער ~~קאנגרעס~~ [אויסשטעלונג] איז באזוכט געוואָרן פון פילע דעלעגאטן.
איך גרוס אייך און אייער פרוי זייער הארציק

יוסף מאנדעל

יידישע געזעלשאפט צו פערשפרייטן קונסט
ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO KRZEWIENIA SZTUK PIĘKNYCH
THE JEWISH SOCIETY OF ARTS
SOCIETÉ JUIVÉ DES BEAUX ARTS

Warszawa Sienna 60
יוארשע סיענע 60

Warszawa, dn. 22.VII. 1947 r.

Szanowny Panie Doktorze.

Posyłam Panu artykuł Józefa Sandla. Nie ma on nagłówka, lecz miom zdaniem możnaby go zatytułować : "Sztuka plastyczna Żydów z Polski w czasach faszyzmu". Jest to szkic studia, mającego za swe tło okropności niedawno minionych czasów, których dotychczas nie możemy zgłębić, chociaż przedstawiamy sobie ten ogrom cierpień, przez jaki przejść musieli wszyscy Żydzi w Polsce, a zwłaszcza nasi malarze.
W załączonym artykule są sylwetki tylko dwuch charakterystycznych postaci: Sutina, żyjącego poza granicami Polski, we Francji i Kramsztyka, który zginął w ghetcie warszawskim. Artykuł ten stanowi początek całego szeregu dalszych charakterystyk malarzy - Żydów.
O ile artykuł ten nadaje się, chętnie oddajemy go do przedruku. Co się tyczy klisz, przypuszczam, że w Jerozolimie łatwo o reprodukcje obrazów Sutina, natomiast reprodukcje prac Kramsztyka można znaleść w wydanej w języku polskim przez Żyd. Komisję Historyczną książce :"Pieśń ujdzie cało". Są tam wzruszające rysunki wykonane przez Kramsztyka w ghetcie warszawskim.

Sandel poleca Panu przesłać pozdrowienia od dr. Zofii Ameisenowej, pracującej obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie.

Z serdecznym pozdrowieniem
Podhorizer - Ernestyna

P.S.
Jestem współpracownikiem Żyd. Tow. Krzewienia Sztuk Piękn. i tłómaczem artykułów a ponieważ p. Sandel jest chwilowo nieobecny, zwracam się do Pana w jego imieniu.

יידישע געזעלשאפט צו פערשפרייטן קונסט

ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO KRZEWIENIA SZTUK PIĘKNYCH

THE JEWISH SOCIETY OF ARTS — SOCIETÉ JUIVÉ DES BEAUX ARTS

Warszawa Sienna 60 — װאַרשע שיענע 60

L.Dz....../47 — Warszawa dn.12/VII 1947r.

DR.O.SCHNEID,JERUSALEM
P.O.B. 1307

SZANOWNY PANIE SCHNEID!

W odpowiedzi na list Wasz z dn.1/VII b.r. skierowany do ob.Sandla, przesyłamy niezwłocznie żądany kwestionariusz. Wysłaliśmy już kilka listow do Was, między innymi ob.Sandla dn.29/V, 16/VI z załącznikiem "Odezwa",potem biuletyny i artykuły ob.Sandla. Niedawno przesłaliśmy na Wasz adres ostatni Nr „Przełomu" z artykułem ob.Sandla o Natanie Rapaporcie. Dziwi nas bardzo to, że piszecie ,że nic nie otrzymaliście, ale spodziewamy się, że to są chyba skutki chwilowych niedociągnięć środków komunikacyjnych.

Książkę Waszą o Duras Europas otrzymaliśmy i wzbudziła wśród naszych ludzi wielkie zainteresowanie.

List niniejszy proszę traktować tylko jako dopisek, ktory przy okazji przesyłki kwestionariusza dołączamy. Wkrotce napiszemy do Was obszerniejszy list.

Serdecznie poz_drawiamy.

SEKRETARZ: — PRZEWODNICZACY:

/HENRYKA LWOW/ — /JOZEF SANDEL/

ייִדישע געזעלשאפט צו פערשפרייטן קונסט

ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO KRZEWIENIA SZTUK PIĘKNYCH

SOCIETÉ JUIVÉ DES BEAUX ARTS

THE JEWISH SOCIETY OF ARTS

ווארשע שעננע 60

Warszawa Sienna 60

ווארשע דעם 18 סעפטעמבער 1947

רעיעסטער /47

צום

דר. נפטלה שנייד ירושלים,

טייערער פריינט!

נאטירלעך בין איך געווען פון טאג צו טאג מער אויפגערעגט צוליב אייער שטילשווייגן. אין אונראו שארזשירט שטענדיק אונדזער פאנטאזיע, מער ווי די ווירקלעכקייט קען געבן, אזוי דאס אייער בריוו איז פאר מיר געווען פאל פרייד און אויפמונטערונג. אונצווישן האבן זיך נישט ווייניק ענינים אויפגעזאמלט, וועלכע וועלן אייך באשטימט זער אינטערעסירן. איך האב אייך צ.פ.ש. נישט גע-שריבן, דאס איך האב מיר גלייך נאך מיין צוריקקער נאך פוילן, געשטעלט די אויפגאבע זאמלען מאטעריאלן פון פויליש-יידישע קינסטלער, באזונדער פון קדושים-קינסטלער. איך האב נאך עמזיג געזוכט און געפארשט, אזוי אז ביז איצטער איז מיר מאקע געלונגען, מער ווי פיר הונדערט נעמען פון "יידיש - פוילישע פלאסטיקער ארויסצובאקומען. אין דער הינזיכט מיין איך, וועלן מיר אייך קענען מיט מער מאטעריאל דינען. מיר האבן די אמביציע-א לעקסיקאן פון "יידיש-פוילישע, עווענטועל -אפילא פון "יידישע קינסטלער אין דער גארער וועלט-צו באארבעטן. איז דא אויך די הינדערניש - די פעקוניע, דאס איז קען מען זאגן -דער לייט-מאטיוו אין נעגאטיוון זין אויף דער גאנצער ליניע פון אונדזער טעטיקייט. אונדזער הייטאג, איז דאס ראטעוון קולטור-זאכן פון א דריי און א האלב מיליאנען פאלק, וואס ניט בוילטע סמנים פון א הונדערט יאריקע אינטענסיווע שעפערישקייט. אויף צו ראטעוון דאס, האבן מיר א חודש - ליכן בודזשעט פון קנאפע הונדערט טויזענט זלאטעס. כדי איר זאלט זיך

אָריענטירן, וואָס שטעלט מיט זיך פאָר היינט צו טאָג אזא סומע (א מענער קאָס-
טיום וואָס האָט ביזן קריג אין פוילן געקאָסט הונדערט און פיפציק זל., ברויך
איצט קאָסטן איבער פערציק טויזנט. איר ווייסט מ'נחסטם אליין, ווי איבל עס
איז מיט רוש-הקהל צו רעדן איבער זאכן, צו וועלכע זיי האָבן אן אינדיפערענט
פאציונג, בײ זײער בעסטן ווילן קען מען בכן-אופן, בײ זײ קײן פארשטענדניש
נישט ארויסרופן. דעם דאָזיקן פאָרוואורף קען מען נישט נאָר צו אונדזער רוש-
הקהל אָנווענדן.. א גלײכע שולד טראָגט אויך פאר זײער גלײכגילטיקײט, דאָס
ײדנטום איבעראל. מיר שיקן בריוו מער ווי אהאלב יאָר צו פארשײדענע אָרגאני-
זאציעס און אינסטיטוציעס יידישע, ווי אויך צו פריוואטע פערזענליכקייטן און
מען מוז זאָגן: אז די פערזאָן וואָס האָט נישט קײן דירעקטע שיכת מיט קונסט -
מיט קלײנעם אויסנאם - לאָזן זײ אונדז אָן ענטווער. און דאָס איז דאָך אן
ענין, וואָס מוז אָנרירן דאָס גאנצע ײדנטום נישט נאָר בלויז אין פוילן.

אָבער נישט קוקענדיק אויף די גרויסע שוועריקײטן, קענען מיר שטאָלץ זײן
מיטן סך-הכל פון אונדזער צענהדשימדיקער עקזיסטענץ. דורך דער צײט האָבן
מיר שוין דערוואָרבן ארום הונדערט און פינפציק זאכן פון פארשײדענע קינסטלער
און פארשטענדלען אויך פון פארשײדענעם קאליבער. מיר וועלן אײך אן אלבום
מיט רעפּראָדוקציעס פון א טײל ווערק צו שיקן.

צו דר. טענענבוים האָבן מיר שוין צוויי מאָל געשריבן, דאָס לעצטע מאָל מער
אויספירלעכער, אָבער איך האלט, דאָס איר מיט אײער אויטאָריטעט פון א וויסענ-
שאפטלער, וועט ניבער טרעפן צו זײן הארצן און אויך צו דער טאַש.

לעצטענס האָבן מיר באקומען זער א ווארמען בריוו פון דר. ווײנרײך פון
ניו יאָרקער ײוואָ. ער בעט אונדז מאטעריאלן פון פוילישע שולן, פארשטענדלעך
פון די וואָס זענען ניצל געוואָרן, א צווײטן בריוו האָבן מיר לעצטנס באקומען
פון דירעקטאָר פון טל-אביבער מוזײ, דר.חײם גמזר. ער מאכט אונדז א גאנצע

ר״ע פאָרשלאגן פון צוזאמענארבעט. צו דעם בריװ איז אויך בײגעלײגט א צושריפט פון פוילישן קאָנסול אין תל־אביב, װי ער אַפּעלירט צו אונדז אין זער װארעמע װערטער, דאָס מיר זאָלן צוזאמען ארבעטן מיטן תל־אביבער מוזײ

איך האָב מיך ערשט הײנט אומגעקערט פון קראָקע, ראש־השנה בין איך דאָרט געװען. איך האָב אפילו קײן צײט געהאט ארײנצוגײן אין שול ארײן. ערשט נאָך יום־טוב איז מיר אויסגעקומען אָנצוקוקן די שולן. די רמאָ־שול איז א ביסל רעסטאװירט געװאָרן, דער ארומיקער בית־עולם און די מצבה פון רמאָ שטײען הנם די נאצים האָבן דאָרט אויך נישט װײניק געבושעװעט. איך בין אויך געװען אין אנדערע שולן אין דער גרויסער שול אויף דער מיאָדאָװע, װי ײדן ־נישט קוקענדיק װאָס שוין א װאָכן־טאָג גאנץ געשמאק געדאװנט. איצט װײטער צו פראקטישעס: עס װאָלט אונדז געװען ליב, װען אין פאליעסטינא קען געשאפן װערן אן אָרגאניזאציע ־ פרײנט פון אונדזער געזעלשאפט. מיט אזא פראָפּאָזיציע פארשטענדלעך קען מען זיך נאָר צו נאָר א נאָנטן מענטשן װענדן. די דאָזיקע פרײנט װאָלטן אונדז געקענט העלפן: 1 מיט אויסקויפן ײדישע קונסט װערק אין פוילן, 2 העלפן די איצט לעבעדיקע קינסטלער מיט פארבן פענזלען און אנדערע מאטעריאלן. אזא אקציע האָבן א גרופע ײדישע קינסטלער אין פאריז פאָרגענומען. מיר האָבן באקומען פון זיבן קינסטלער פאריזער פון יעדן צו א קילאָגראם די װאָג א פעקל מיט פארב.

עס װעט אײך נאָך באשטימט אינטערעסירן: דאָס איך האָב נישט לאנג צוריק באקומען א בריװ פון געאָרג ערליך, ער געפינט זיך אין לאָנדאָן, װו ער האָט דאָרטן גרויסן ערפאָלג, דאנענן שרײבט ער דאָס געאָרג מערל געפינט זיך אין גרויס דחקות אין דרום פראנקרײך.

איך פארענדיק דעם בריװ, רעזומירענדיק זיך מיט פאָלגענדן: דעם ברעסטן אכט לײגן אויף די איניציאטיװ פון דר. טענענבוים און אויך דאָרטן װו איר גופא בילט ארוים דאָס עס קען ברענגען ממשותדיקע הילף דער געזעלשאפט

פאר הײנט נאָר דאָס, איך גרוס אײך הארציק

יוסף סאנדעל

פ.ס. אייער בוך איבער רעמבראנטן האָב איך נאָך נישט באַקומען.

ײדישע געזעלשאַפֿט צו פֿערשפּרײטן קונסט
ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO KRZEWIENIA SZTUK PIĘKNYCH
THE JEWISH SOCIETY OF ARTS — SOCIETÉ JUIVÉ DES BEAUX ARTS

װארשע שענגע 60 — Warszawa Sienna 60

װארשע 5 מאי 1947

רעיעסטער 88/ 47

צו
דעם דר, אָטאָ שנײד,

חשובֿע פֿרײַנט!
מיר ערלויבן זיך אײַך צו אינפֿאָרמירן, אז אין װארשע האָט זיך אין חודש
נאָװעמבער 1946, געגרינדעט די ײדישע געזעלשאפֿט צו פֿארשפּרײטן קונסט.
נעמענדיק אין אכט די נײַ געשאפֿענע לאגע נאָך די גרױלעכע איבערלעבענישן
פֿון מלחמה און פֿאשיזם, האָבן די איניציאטאָרן פֿון דער דאָזיקער געזעלשאפֿט
(קינסטלער־פּלאסטיקער, שרײַבער און פֿאכאינטעליגענץ), קלאָר געמאכט זיך,
אז א גרױסע אױפֿגאבע נעמט אױף זיך די געזעלשאפֿט אין רעאליזירן אירע
אָנגעצײכנטע פּאָסטולאטן.
אין די שרעקלעכע יאָרן 1939 - 1945, האָבן די דײַטשן נישט בלױז פֿארניכ־
טעט מיליאנען ײדישע לעבנס אין פּױלן. זײער ציל איז געװען צו געבן א טױט־
קלאפּ דעם ײדישן פֿאָלק אין סאמע פּילבארסטן װינקל פֿון זײַן קיום־ אין ײדישן
גײַסט. אין דער סאמע אײדלסטער סובסטאנץ, װאָס האָט גורם געװען די אױפֿהאל־
טונג פֿון ײדישן פֿאָלק אין פֿארלױף פֿון טױזנטער יאָרן. ער האָט דערבײַ קײן
אונטערשײד נישט געמאכט, ער איז נישט געװען איבערקלױבעריש אין זײַן פֿארד
ניכטונגס־מארש. געברענט האָט ער אײַנצײַטיק מאָדערנע ביבליאָטעקן װי אלטער־
טימלעכע שהולן און בית־המדרשים. אױף די שײַטער־הױפֿנס האָבן געפֿלאקערט
נישט נאָר ספֿרי־תּורה, דאָרטן האָבן זײ אױך געװאָרפֿן ביכער פֿון הײַנצײַטיקן
פֿרײַען געדאנק. נאָך קײנמאָל איז דער װאנדאליזם נישט צו געפֿירט געװאָרן
צו אזא קאָנסעקװענטקײט ־װי גראָד אין צװאנציקסטן יאָר־הונדערט דורך א „ציװי־
ליזירט פֿאָלק”. פֿארשטענדלעך, אז אין דאָזיקן פֿארניכטונגס פּראָצעס איז אױך
ארײַנגעצױגן געװאָרן די ײדישע פּלאסטישע קונסט.
קנאפּע הונדערט־יאָריקע לײַסטונג פֿון װעלטלעך קינסטלערישן שאפֿן: װי
מאלערײַ, סקולפּטור און גראפֿיק, זאכן װאָס האָבן געדינט אלס צירונג פֿון
פּױלישן ײדנטום, זענען צערױבט, צושלעפּט און אין גרעסטן טײל פֿארניכטעט
געװאָרן. אין פֿארלױף פֿון הונדערטער יאָרן, האָט דאָס ײדישע פֿאָלק אין פּױלן
געמיט זיך צו באשײנען און צו באצירן זײַנע שהולן און בית־המדרשים און
סטם שטובן. דורך אומבאקאנטע קינסטלער־מײַסטער זענען קאָמפּאָנירט געװאָרן
פֿאנטאסטישע חענג־לײַכטער, חנקה־לײַכטער און װאנד־ קינקעטן. צארטע ײדישע
פֿרױען הענט האָבן אױסגענײט, אױסגעהאָפֿטן אין הערליכע מאָטיװן אױף פּרו־
כתן צום ארון־הקודש, אָדער טישטוכער צום באלעמער. דאָס אלץ איז געהאלטן
געװען אין ספּעציעל ײדישן אײגנארט, דאָס איז אײגנטלעך געװען ײדישער סטיל.
אָט פֿון דעם דורות־לאנג אָנגעזאמלטן אוצר איז װײניק װאָס געבליבן.
יעדער קולטורעלער ײד בײַ אונדז אין לאנד מאכט זיך קלאָר, אז עס איז
דער חוב פֿון גאנצן פֿאָלק און פֿון יעדן יחיד באזונדער צו העלפֿן די ײדישע
געזעלשאפֿט צו פֿארשפּרײטן קונסט אין איר גרױסע אױפֿגאבע ־ראטעװען דאָס
פֿארבליבענע, ראטעװען די דאָזיקע פּערל פֿון ײדיש קינסטלערישן שאפֿן. אנדערש
װעט געשאפֿן װערן א מוראדיקער בלױז אין דער געשיכטע פֿון דער ײדישער
קולטור.

שטארק דרינגנד שטעלט זיך אוועק פאר אונדז די פראגע, פון אפראטעוון פון פאלשטענדיקער פארניכטונג, עטלעכע נעציילטע שחולן, וואס זענען אלפיי־נס ניצל געווארן. דאס זענען שחולן פון גרויסן היסטאריש־ ארכיטעקטאנישן ווערט. דאס איז די שחול אין פינטשעוו פון 16־טן יאר־הונדערט, די שחול אין שידלאוויעץ און די זעער אינטערעסאנטע שחול אין קראקע, געהאלטן אין גאטישן סטיל. אויב מען וועט נישט גלייך צוטרעטן צום רעסטאורירן די אויבנדערמאנטע שחולן , דראט די געפאר, אז די דאזיקע זעלטענהייטן זאלן לאיבד גיין. די שטערונג באשטייט אין געלד־מאנגל. דאס פוילישע יידנטום האט צו היינטיקן טאג נישט די מאטעריעלע מעגליכקייטן פאלשטענדיק אויף זיך צו נעמען די אדורכפירונג פון די ארבעט.

אין דער פראגע אפעלירן מיר צו די יידן פון דער גאנצער וועלט. אין דער ערשטער ריי צו די יידן וואס שטאמען פון פוילן. אן אונטערשייד פון וועלט־אנשויאונג און פארטיי־אנגעהעריקייט, יעדער וואס פילט נאר אפ די וויכטיקייט פון דער זאך דארף זיין פיישאייער צו ליגן.

צום סוף פון אונדזער ווענדונג וועלן מיר נאך צו געפן: אז די אויבנ־דערמאנטע אויפגאבן שעפן נישט אויס אונדזער אנגעצייכנטן פלאן פון ארבעט. מיר שענקען נישט ווייניק אויפמערקזאמקייט די היינטצייטיקע יידישע קינסטלע־רישע שאפונג. מיר שטייען אין קאנטאקט מיט דעם יעצט לעבעדיקן שאפנדן יידישן קינסטלער. העלפן אים אין זיין קינסטלערישער לייסטונג. מיר ארדנען איין אויסשטעלונגען פון זיינע בילדער, פירן אדורך קאנקורסן. מיר האלטן איצט ביים ארויסגעבן א מאנאגראפיע מיט רעפראדוקציעס פון די יידישע קינ־סטלער־ קדושים, וואס זענען אומגעקומען דורך די היטלעריסטן, אויך א מאנאגראפיע איבער יידישע קינסטלער קלאסיקער

טייערע פריינט! מיר גלויבן, אז איר וועט האבן פארשטענדניס פאר דער דאזיקער זאך און העלפן אונדז רעאליזירן די אויבן אנגעצייכנטע אויפגאבן.

<table>
<tr><td>סעקרעטאר
[signature]
ז. ראזענשטראוך</td><td>פארזיצער
[signature]
יוסף סאנדעל</td></tr>
</table>

Lieber Doktor! Ich habe Ihnen schon vor Wochen geant-wortet. [illegible] sende ich Ihnen öfters zu manche Zeitungen und Bulletins in der jüdischen und polnischen Sprache. Wäre glücklich [illegible] Ihre Arbeit von den letzten Jahren zu lesen bekommen leider ist kein eine Exemplar in Warschau vorhanden. Näch-nächstens schreibe ich Ihnen mehr. Herzlichst Sandel.

[illegible] 28 [illegible] 1956 r.

Szanowny Panie.

Proszę wybaczyć, że dopiero dziś odpisuję na oba listy Pana.

Mąż opuścił szpital po przeszło 10-tygodniowym pobycie i obecnie przebywa u przyjaciół, na przedmieściu Warszawy (Bielany). Rozumie Pan, że jestem więc obecnie również bardzo zajęta, bo codziennie dojeżdżam do męża i mam przy nim sporo pracy. – Obecny stan jego zdrowia jest taki, że lekarze nie zezwolili mu przez całe 2 miesiące dłużej dziennie pracować, jak ½ godziny. Nie wolno mu też jechać do sanatorium zbyt oddalonego od Warszawy. –

Co się tyczy życzeń Pana: praca męża jest wprawdzie napisana w 2-ch kopiach, lecz wszystkie egzemplarze (zarówno oryginał, jak i kopie) znajdują się w wydawnictwach.

Co zaś się tyczy spraw poruszonych w 2gim liście – odpowiedzi na wszystkie prawie pytania znajdzie Pan w pracach męża, które w zeszłym roku pojawiły się w wydanym w Buenos Aires „Pinkas Warsze". Jest to księga wielkich rozmiarów, której my sami jeszcze niestety nie posiadamy. Mieliśmy wyłącznie onegdaj sposobność zaglądnięcia do tej kroniki, która w tej chwili znajduje się w Warszawie w jednym tylko egzemplarzu. Podobno ma tu nadejść 25 egzemplarzy do rozdziału pomiędzy tutejszych współpracowników – narazie ich jednak nie widać, widocznie gdzieś w drodze utknęły. Z izraelskich współpracowników tej księgi są tam m.i. prace dra Ajzensztadta, malarza Gosbarta oraz kompozytora Stuczewskiego. Ludzie ci prawdopodobnie posiadają już „Pinkas Warsze". Powinny ją też mieć wasze większe biblioteki (jak w Jerozolimie i i.)

Co się tyczy Henryka Gottlieba, jak nam wiadomo, przebywa on obecnie w Londynie. O losie Chaima Goldberga trudno podać coś konkretnego - widziano go podobno w latach 1939-1941 w Białymstoku. Losy [illegible] opisuje w [illegible] [illegible]. Najprawdopodobniej [illegible] [illegible] o tym [illegible]. Co się tyczy Rabinowicza - o którym pisał Sandel w „[illegible]", [illegible] o [illegible] nie ma żadnych wiadomości. [illegible] co do autentyczności [illegible] Panu chciałbym [illegible], gdyż [illegible] jest [illegible] z informacji, które Panu przekazuję, - połowę mam z pamięci. W [illegible] jest [illegible] w [illegible] [illegible] dotycząca braci Seidenbeutlów, a także o Chaimie [illegible] (o tym ostatnim pisał [illegible] jego [illegible] w 1935 r. w Literarisze Bleter). [illegible] [illegible] Panu [illegible], [illegible] potrzebnych [illegible].

Co do H. [illegible] - nazywa się [illegible] Marek [illegible] i jest [illegible] [illegible] [illegible].

Plastycznych (Krakowskie Przedmieście).
Pomysł jego [illegible] się na obecnych
Biennale w Wenecji. (Pan Dr. [illegible]
referatem [illegible] na [illegible]
[illegible] Józefa - [illegible], to Pan pamięta).

Z [illegible] o rzecz
Jak najbardziej [illegible], które
Pan z [illegible] - [illegible]
Pan [illegible] nie [illegible].
Byłby się [illegible] się teraz
o nich i [illegible] Panu
[illegible] wdzięczności.

W imieniu [illegible]
Józefa, [illegible] się [illegible]
[illegible] z Panem [illegible]
[illegible] i [illegible] się -
w [illegible] był [illegible] - [illegible]
[illegible].

Serdecznie
pozdrawiam
[illegible] Szandel

Nałęczów bei Lublin
Sanatorium I 10/X 1960

Lieber Doktor Schwarz, habe mich herzlich

mit Ihrem Brief erfreut. Also Sie leben nun
in der U.S.A. Haben Sie dort bessere Bedin-
gungen zur schöpferischen Arbeit als Plastiker?
Haben Sie die Professur auf das Technikum
in Haifa aufgegeben. Wenn meine Gesundheit
heit mir dienen wird da ist meine Arbeit
von einer Geschichte der Kunst der polnischen Juden
schon stark avanciert, natürlich zähle ich
mich nun auch mit Ihnen und die einstweil
manche Kartothek-Karte betreffs Ihrer Person
ausfüllen. Wenn es mir noch gelingt möchte ich Sie
in dem Ergänzung-Band des „Allgemeinen Künstler
lexikon" eine Notierung bringen. Jetzt erscheint
Band V der Buchstaben V-Z und Nachtrag A-G.
Können Sie mir was über Max Rappaport angeben
was ich lexikonographisch verwenden könnte.
Wie Sie sehen bin ich z. Zt. in Sanatorium
werde voll bis Ende dieses Monats hier verweilen.
Für das nächste Halbjahr ist geplant mein
ein Buch herauszubringen, mit Künstler-
Studien des XIX Jahrhundert.
In den ersten Septembertagen fand in Warschau
statt der Kongress von Kunstkritikern

Bei der Eröffnung war ich zugegen aber dann nicht mehr. Es hat nicht Besucht in die Wohnung Dr Gamsu von Israel und Will Grohmann. Samsu war erstaunt als ich ihm von Ihnen erzählte von Ihre Ausstellungen ausserhalb Israels.-

"Mein Lebenswandel - ich lebe mehr wo dreissig Jahre Vegetarisch rauche und trinke nicht. Nur das raue nördliche Klima wirkt auf mir gesundheitlich schädlich. Ausser der Herzkrankheit rhumatizm - in Sommer fühle ich mich dagegen fast wie normal.

Meine Ernährung ist in Winter fast wie eine Hunger-Kur.. weil arm ist unser Land an frische Gemüse und Früchte Sehne mich nach solch Landern wie Süd-Frankreich, Capri oder Majorka Aber wenn man ist ein Kapcan" - - -

In die letzten zwei Nummern der hiesigen Zeitschrift „Przeglad Kulturalny" gebt wo gedruckt seinen Erinnerung des polnischen Dichter und Schriftsteller Putramant erzählt er von mir von der Ausstellung die ich nach Vilna brachte - als erster Emigrant von Hitlerdeutschland. Man sagte mir dass der jüdische Dichter in Amerika Chaim Grade ebenfalls berührt mein Kommen nach Vilna in ein seiner letzten Bücher.

Herzlichst Ihr Josef Sandel

Lieber Doktor Schmid

Besten Dank für Ihren Ausstellungs-Katalog aus Florenz. Wie ich sehe schaffen Sie gleichzeitig Skulpturen und Koloristische Bilder. Es scheint mir dass Sie durch Malerei leichter vermögen überzugeben Ihre Visionen. Allenfalls ist der Grundzug Ihrer Kompositionen (repr. im Katalog) sehr eigenartig und vulkanisch bewegt koloristisch. Schade, dass ich Ihre Arbeiten nicht im Original sehen kann. (Ihren Katalog brachte mir meine Frau ins Spital, wo ich wieder einige Wochen verbringen musste) Nun bin ich wieder zu Hause, und wenn mich die Krankheit nicht gar zu bedrückt, arbeite ich doch einige Stunden täglich.

Habe Ihnen meinen Artikel wegen den unglücklichen Henryk Streng – den Sie sicherlich von Lemberg her kennen – zugeschickt. Er ist krebskrank geworden und litt mehrere Monate fürchterlich. Drei Wochen vor seinem Tode besuchte ich ihn. Traf grade ihn im Gespräch mit Artur Nacht-Samborski wegen jüdische Altertümer in Spanien. Mit seiner zweiten polnischen Frau (auch eine Malerin) hatte er zwei sehr gelungene und ihm ähnliche Kinder – (Seine erste Frau und deren Sohn leben in Israel). Er war wirklich ein vortrefflicher ehrlicher Künstler und ein aufrichtiger Charakter – Er war stark verinteressiert als ich ihm sagte, dass ich in der von mir vorbereiteten Arbeit wegen

Ihnen ein Studie einfügen beabsichtige
und er äußerte den Wunsch, was Er
darin reproduziert wissen möchte.
Dabei gab Er sich keine Illusion wegen
seinem Zustand.

Lieber Doktor lassen Sie
von sich öfters hören

Meine Frau und ich grüssen
Sie und Ihre Frau ganz herzlich

Ihr Josef Sandel.

Warschau
19.1.1960

Warszawa 8/XII 1960

Lieber Doktor Schmuel

Nun Gott sei dank wieder in Warschau sozusagen „na własne śmieci".
Diesmal drangte mich meine Frau dass ich ein Sanatorium aufsuchen soll die Arme meinte es jüt gut aber ich hatte nicht viel davon. Ich weiss dass mir an Kräften nicht mehr zukommt aber ich möchte manche weit avancierte Arbeit zu Ende führen.
Ja Sie sind in die Jahr gekommen und ich überschritt die 66 und man möchte aus in Gedanken eine Lebensbilanz zu machen. Muss man dann doch seine eigene Wunden die das Leben verübten sich in verschiedenen Zeiten versetzten und mit den einstigen

seelischen Dispositionen alles wiederaufleben
in sich fühlen. Und in jener schöpferischen
impulsiven Periode tut man — nichts —
Wie ich sehe ist es bei Ihnen doch anders
Sie stehen in einer neuen Blüte, vielleicht
träumten Sie einst davon wirklich plas-
tisch zu schaffen aber aus irgendwelchen
Erfahrungen nahm Sie sich zur Kunstge-
schichten. Und ich wollte einst Malerei stu-
dieren noch heute in nervösen
Momenten greife ich zur Papier-
serviette zeichne und finde darin
Beruhigung. Aber wie gesagt mein Leben
ist verpfuscht worden ...
Aha wenn Sie sollen Ihr Album senden,
geben Ihnen drei Kunst Kritiker von
Rang bei uns an —
Prof. Dr. Julius Starzyński.
Doc. Dr J. Białostocki.
Mgr. Ryszard Stanisławski.
alle per Instytut Sztuki Warszawa
Długa 26. Ich grüsse Sie bestens,
Ihr Josef Sandel

ײדישע געזעלשאפט צו פערשפרייטן קונסט
ŻYDOWSKIE TOWARZYSTWO KRZEWIENIA SZTUK PIĘKNYCH
THE JEWISH SOCIETY OF ARTS SOCIETÉ JUIVÉ DES BEAUX ARTS

Warszawa Sienna 60 װארשע שענגע 60

L.Dz........ Warszawa dn.29/V 1947 r.

Dr.Otto Schneid
Jerusalem

Drogi Doktorze!

Pisałem do Was już kilka razy, co prawda krótkie pisma, mimo że dużo miałbym Wam do powiedzenia. Tylko, że moje osobiste życie wciąż jeszcze nie jest uregulowane, a podczas pracy to i owo mnie odciąga. Chętnie bym pisał o rzeczach mniej związanych ze sprawami, które wszakże były platformą na której myśmy się w Wilnie zbliżyli do siebie.

W chwili gdy to piszę powstają we mnie różne wspomnienia tyczące się owych czasów w Wilnie. Wasze referaty w "IWO" i bankiet , urządzony na Waszą cześć przez żydowskich malarzy i rzezbiarzy, przy udziale Weinreicha, Zalmena Reizena i - zdaje się - Kalmanowicza, Bar Zalkinda i Mojsze Libowskiego / obaj zacni i rywalizujący o rosz-hakol Towarzystwa, obaj, jak się po rosyjsku powiada -"Zasłużeni dejatieli" Związku Żydowskich malarzy w Wilnie/ i wielu innych. I znów powstaje w wspomnieniach owa idylla o czysto wileńskim kolorycie,chociaż oranżerem,- otwarcie mówiąc, - to na ten pomysł wpadł kołomyjanim , którego furia hitlerowska zaniosła tam, i on czuł się nawet psychicznie w tym gronie niezle, tak jak to się mówi: Bileam chciał przeklinać a błogosławił. I otóż, na tym wieczorze u Bar Zalkinda, podczas Simchas-Tora , zebrała się elita różnych działaczy kultury żydowskiej, na ścianach wiszą obrazy w ubogiej szacie - bez ram, a na nas spoglądała nędza żydowska. Mimo wszystko nastrój panował podniosły , mimo że zebrali się tutaj ludzie o tak różnych temperamentach i tak różnorodni działacze. A ja, w roli piwarczyka, przy beczce piwa. I ten rzadki "trunek" w naszym gronie,może i przez to,był w tym wieczorze inspiratorem wolnych i oratorskich wystąpień. A Wy w swojej mowie - o ile sobie przypominam - tak delikatnie wspomnieliście też i niektóre moje grzechy. W wygłaszaniu gorących mów nie byli skąpi i Daniel Czarny i Kapłan-Kapłański i dr.Vita Lewin, i ludzie z "IWO" i wielu innych w tej pełnej izbie Żydów. To stworzyło intymny nastrój, to było nasze, może najładniejsze Symchas-Tora - u apikorsów,

związanie z Jerusalem delite. Któż byłby wówczas uwierzył, że Wy, za parę tylko lat, do prawdziwej starej, cnotliwej Jerusalem wrócicie? I Wy teraz zaklinacie się, że nawet ja , stary sceptyk, zaczynam Wam wierzyć, że ona naprawdę młoda i wciąż młodsza się staje. I do tego bez boskich cudów. Tak, bez cudów, bo my raz na zawsze zerwać musimy z tym ~~boxxxx~~ naszym bogiem-miłosierdzia, który dopuszcza aby nad jego wybrańcami tak się znęcali, zburzyli jego świątynie, a naród jego żeby był rozproszony po całym świecie i każdy pachołek i cham miał prawo pluć na nas i poniżać nas. Nas - jego "lieblinge, auserwahlt Volk". Dziękuję.

Bardzo mnie interesują Wasze prace. Niedawno miałem odczyt w klubie Żydowskiej Inteligencji Pracującej, w Warszawie o Starożytnej Sztuce Żydowskiej. Wspomniałem o Waszej pracy naukowej, w związku z odkryciem w Duras Europas, ale niestety nie mogłem o tym wyczerpująco mówić, bo nie miałem materiałów. Wogóle, gdybyście mogli pomóc literaturą restkom żydowskich malarzy w Polsce to byłoby niezle.

Mamy jeszcze pewną ilość dość poważnych malarzy-Żydów. Na ostatniej wystawie w Muzeum Narodowym, prace tej małej garstki naszych malarzy były najwymowniejszymi w formie i kolorycie. Jest Marek Włodarski alias Henryk Streng ze Lwowa, Helena Krajewska, która kiedyś miała w Białymstoku a "bałabatysz jidysz numen", dziś jest ona prezesem Związku Warszawskich malarzy, jest Anatol Wróblewski, też poważny lwowski malarz, alias Rufeles, Jest Zofia Wozna-Leser, rzezbiarka, jest Mieczysław Berman - wspaniały fotomontażysta-satyryk, który naprawdę wzbogacił tę formę sztuki i dalej poszedł jak Heatfield. Jest Zielińska-Grosz - duże w jej dziełach pokrewieństwo z Rene Sintenis, ale kultura nie-aryjska, i inni utalentowani malarze i rzezbiarze. N.p. w Wrocławiu żyje rzezbiarz Chaim Hanft- rzezbiarz rasowy. W Szczecinie pracuje młody bardzo zdolny Goldberg - też talent rzezbiarski. A najcharakterystyczniej~~xx~~szy z nich to Natan Rapaport, który w ciągu roku ma wykonać pomnik Powstańców Gheta Warszawskiego. Wspaniały rzezbiarz, Wy o nim już ~~xxx xx~~ coś nie coś w wiecie.

O ile Towarzystwo nasze będzie dysponowało większymi większymi funduszami jak teraz, to zrobimy fotografie prac naszych współczesnych malarzy i przekonacie się sami, że w ocenie ich nie przesadzam. Co prawda, pracować w takich warunkach w jakich my tu żyjemy nie łatwo, i my wszyscy tu mniejwięcej nabyliśmy jakiś nie zdefinowany kompleks. Nie jesteśmy tymi co przed wojną. Dusza stała się nieufna

nawet w stosunku do siebie samego.Tymbardziej do tego co nazywamy ogólnym sumieniem świata. Przejdzie długi czas zanim znów te olbrzymie czarne cienie, które okres hitlerowski pozostawił między nami i drugimi - znikną. Musi naprawdę z firmamentu dotrzeć jakieś nowe jasne światło do tej zbeszczeszczonej ziemi, aby człowiek, a przedewszystkim Żyd, czuł się Człowiekiem między ludźmi.

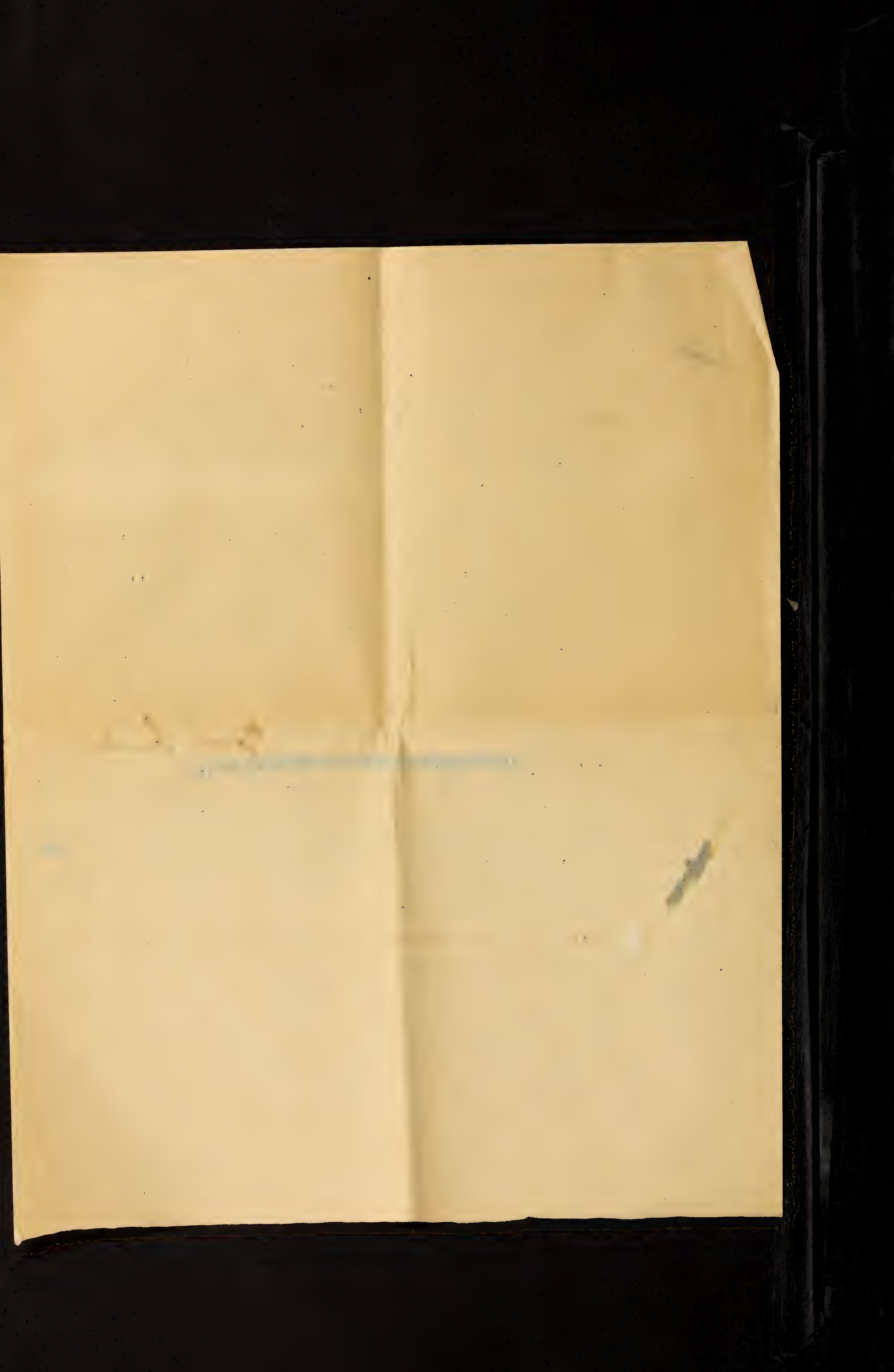
Bardzo chciałoby się Was odwiedzić i widzieć się z Wami i czuć nowe życie palestyńskie. Chociaż ja sam, o ile nie przyjdzie do nowego kataklizmu, a chciało by się nawet modlić, aby go nie było, gdyby się wiedziało, że to pomożę, jeśli na świecie będzie względnie al-right, znajdę swój ostatni przytułek chyba na Okopowej. A tam u nas "kewer uwojs". ,Leży Perec i Anski Ester Ruchel Kaminska, a zaraz u wejścia pomnik w formie kuli - to dr. Zamenhoffa. I wielu jeszcze wybitnych volks-cadyków.

Ale tymczasem chce się żyć jeszcze i popracować.
Pozdrawiam Was najserdeczniej i żonę Waszą.
Pozdrówcie ode mnie malarzy palestyńskich.

Józef Sandel

P.S. Może się u Was przechowały artykuły, które ja w Wilnie drukowałem w związku z Waszą osobą. Były to, o ile sobie przypominam, cztery artykuły drukowane w "Zeit", Oprócz tego, byłbym Wam bardzo wdzięczny, gdybyście mnie poinformowali, czy roczniki "Literarisze Bleter", "Tog", "Cajt","Hajnt" i "Moment", w których drukowałem moje artykuły, są w Palestynie, w Nationalbibliotek w Jerozolimie, lub w innej bibliotece.

Mógłbym Wam dostarczyć większy artykuł o Rapaporcie w polskim języku i kilka fotografii jego prac.

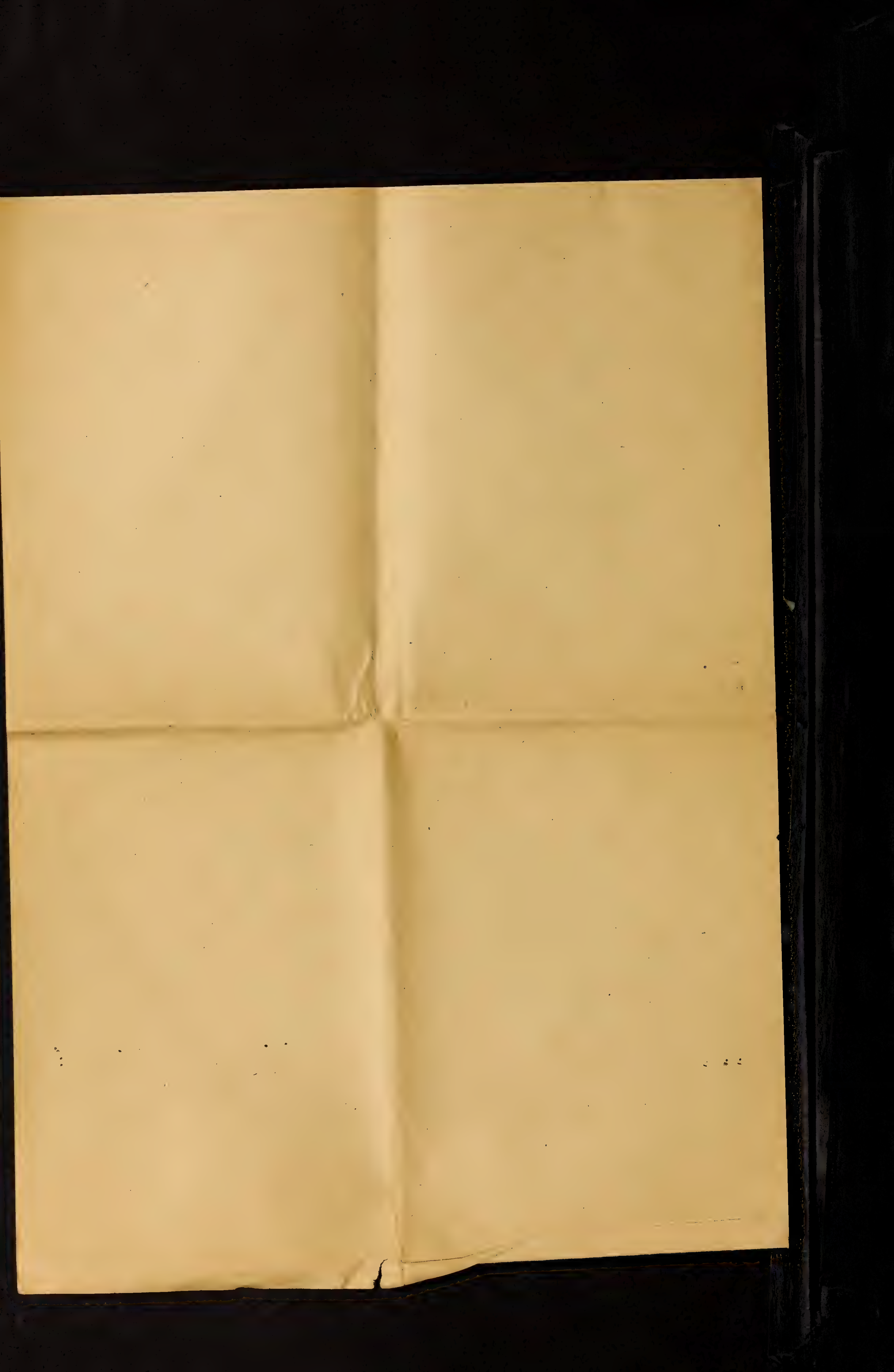

ROMAN KRAMSZTYK

To,co napiszę tu o świetlanej postaci Romana Kramsztyka, nie odda, wiem to, jego prawdziwej postaci. Nie łatwo mi jest rozpocząć to opowiadanie, gdyż realne legendy zrodzone z krwawych faktów błądzą ciągle jeszcze w atmosferze okropności i nie [illegible] na nikogo, któryby je w słowach ucieleśnił.

Złoty blask jego człowieczej wielkości, ujawnił się wówczas gdy nazizm zaciągnął świat cały tak straszliwą czernią. Niedługo już artysta dostaje się do ghetta i tam dodaje on swym braciom otuchy, wiary i nadziei w lepszy byt. Jego jaźń była przytym tak kryształowo przejrzystą, iż mimo ciężkiej sytuacji tych krwawych czasów, działał on orzeźwiająco na swe otoczenie. Przyczyną wątpliwym jest, czy Roman Kramsztyk rozumiał co to znaczy "niewola", gdyż zrządzeniem losu Roman Kramsztyk urodził się w szanowanym, dobrze sytuowanym polsko-chrześcijańskim domu. Jakiś tam dziadek jego miał pochodzić z Żydów. Nie wchodzimy w to, czy przypadkiem przyznawał się czy też nie do swego pochodzenia. Zabójczy okres hitlerowskiego reżimu wypatrzył go i wyrwał z jego świata i przerzucił go tylko o kilka ulic.... w ulice ghetta warszawskiego. Od tej chwili zaczyna jego piękna droga jasności wśród Żydów. Staje się on [illegible] postacią, bojownikiem o żydowskie i czysto ludzkie ideały. Jego [illegible], jego ceny, jego [illegible] dobrowolnie zniżają się, wciela się on do szeregu prostych [illegible]. Swą wyrafinowaną estetykę przetapia w piękno i miłość i propaguje je wśród nowo odzyskanych braci. Jego przedstawienia ludzi przygnieconych nieszczęściem, zmuszonych śmiertelnie, tak wnikliwie i szlachetnie, z takim serdecznym współczuciem, że bezsprzecznie mogą one być porównane z wzorami [illegible], które [illegible] Rembrandta. W każdym obrazie widzimy jego samego wraz z [illegible] razem najbliższymi jemu ludźmi - Żydami. Obraz jego oddaje nam dokładnie nietylko [illegible], lecz [illegible] i siłę moralną i atmosferę duchową.

Teraz wie on, że także artyści zajmowali się bezduszną [illegible] [illegible], że swym talentem i nie są oni by [illegible] bez winy w tym, że swobodnie mogli wyrosć taki trujący kwiat. Jego wyostrzony intelekt a przytym słabe, wydelikacone ciało wskazuje, by wybitniejsi artyści natychmiast po hitlerowskiej grozie wzięli się do odtworzenia tragedii polskich Żydów. By świat cały i ten nie-żydowski ujrzał w całej jaskra-

wości przez jaką [illegible] znosił naród ten bez żadnej winy. Niech wie, że narodowi temu należy się od świata największy wymiar sprawiedliwości.

Roman Kramsztyk był do 1939r. nie bylejakim artystą. Dziesiątki lat wystawiał swe obrazy w Polsce i zagranicą. Setki tysięcy ludzi znało jego imię z prasy i w najdalszych zakątkach kraju można było znaleźć czasopisma z reprodukcjami jego dzieł. Do tych to czasów nikogo nie obchodziło jakiej narodowości jest ten sławny artysta, kto ego piękny obraz wisi w jednym z działów współczesnej sztuki w Warszawskim Muzeum Narodowym. Obraz ten tchnie ar[illegible] nader swojskości polskiego krajobrazu. Widzimy tam pola, łąki, wysoko wystrzeliłą wieżę kościoła. W perspektywie całego obrazka spostrzegamy bogatą panoramę, przecudny świat. Jest to [illegible] obrazek, którego koncepcja nosi wszelkie cechy harmonii. Widz odczuwa urok, który malarz przeniósł z natury w swoje dzieło. Jak niewidocznym jest przytym sam artysta – czuje się tylko tchnienie jego miłości, które jakgdyby magnetyzmem siłą usuwa z nas wszystko co ciężkie, co nas przygniata i zmusza nas do odczuwania owej harmonii barw, każdego odcienia dźwięku.

Takim był Roman Kramsztyk, odtwórca [illegible] piękna, którego los reinkarnował w Żyda, zmusił go opuścić swe bogactwa i zmienił w cierpiącego Żyda. Gdy jednakże nadszedł czas próby Kramsztyk nie [illegible] się, nie [illegible] się nikogo jak pomagać bliźniemu.

Legenda Nowego Testamentu opowiada, jak Jezus nauczył [illegible] jącego się [illegible]. Oto co Jezus powiedział: Pewnego razu szedł pewien człowiek z Jerozolimy do Jerycha. Na drodze napadli na niego rozbójnicy, ciężko go zranili, zrabowali mu pieniądze i odzież i [illegible] zostawili na drodze. Następnie w [illegible] opowiada Jezus, jak przechodzi drogą najpierw "Kohen" /kapłan/ i obaj pozostawili leżącego bez pomocy. Następnie przejeżdżał drogą samarytanin /człowiek nielicznej sekty, która z Żydami nie żyła w przyjaźni/. Gdy ujrzał zranionego Żyda, ułożył go na swoim osle, obmył jego rany, orzeźwił, napoił, nakarmił i zawiózł do gospody. Następnie Samarytanin pozostawił gospodarzowi pieniądze, by Żydowi dawał pożywienie aż do czasu jego wyzdrowienia i zaopatrzył go na dalszą drogę.

Pewnego razu podczas [illegible] akcji niemieckiej Żydzi chowali się do najgłębszych nor. Dał się słyszeć huk strzałów karabinowych i Roman Kramsztyk został trafiony. Przez maleńkie piwniczne szybki ujrzeli Żydzi, że na dworze leży Kramsztyk,

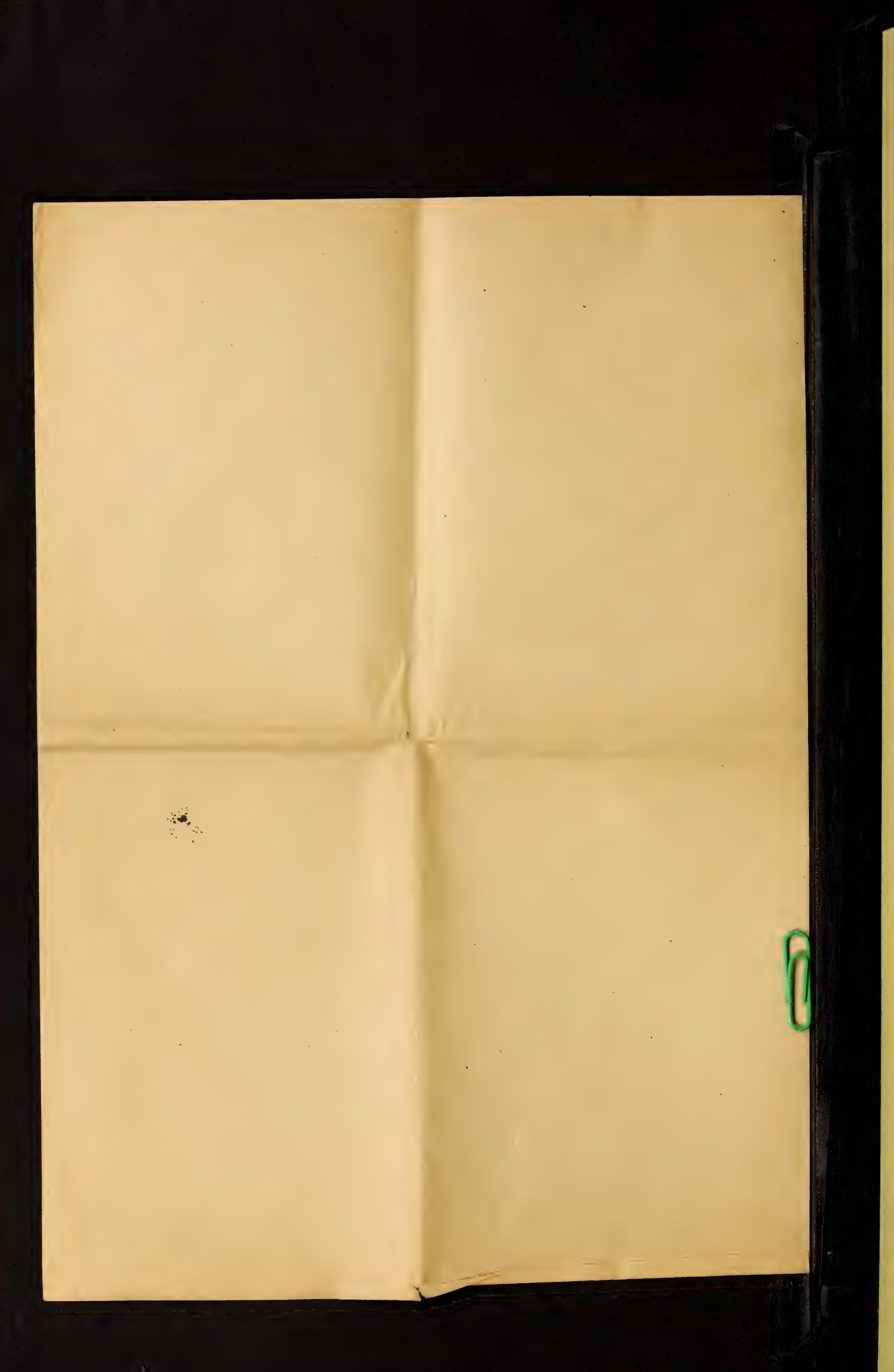
który niewiadomo dlaczego odważył się wyjść na ulicę w tak niebezpiecznym czasie, gdy hulały psy hitlerowskie. Żydzi, nie licząc się z niebezpieczeństwem wylezli z ukrycia, wnieśli go do ukrycia, urządzili łoże i tygodniami siedzieli przy nim pielęgnując go. Czem tylko mogli służyli mu, aż płomień jego życia zgasł w hitlerowskiej ciemni.

Tak długo póki będą Żydzi, jak długo będzie istniała kultura polska, jak długo będzie żywą chęć szczęścia ludzkiego [illegible], będzie się mówiło i [illegible] o artyście [illegible].

Józef Sandel

Z żydowskiego przetłumaczyła

Ernestyna Podhorizer

ירושלים, כ' מ"א תש"ז
ת. ד. 1307 6.8.1947

לכבוד
אגודת הציירים והפסלים בארץ ישראל,
תל אביב.

ח.נ.מ.

בוורשה קיימת כיום בקרב שרידי היהדות הפולנית "אגודה יהודית למען אמנות". לולא היו לאגודה הזאת שאיפות והשגות של ממש, היתה עצם העובדה של קיומה בתנאים הידועים מספקת לעורר אהדה יתרה בכל יהודי, וביחוד בכל מי שיש לו יחס לאמנות. אלא שיש בפעולותיהם ערך ממשי רב מאד, ומטרותיהם קרובות בלי ספק גם ללבכם.

מטרה אחת היא הצלת עתיקות היהודים, שעוד שרדו אחרי השואה. מהן בתי-כנסת יקרי ערך היסטורי ואמנותי, כאלה שנפגמו בלי להיהרס כליל, וכאלה שמחמת הזנחה במשך זמן ממושך התחילו להתמוטט ודורשים בדק וקונסרווציה.

עוד יותר חשובה היא הדאגה שהאגודה דואגת לאמנים היהודים, שנשארו בחיים. הם צריכים לא את מחיתם בלבד, אלא גם מכשירים, כמו בד וניר, מכחולים וצבעים, וראשית כל את העידוד הנחוץ לכל עבודה יוצרת.

בטעות פנו אלי, כי היו סבורים, שגם בארץ מוטלים עלי תפקידים רשמיים. מעט מאד יש באפשרותי לעשות למען דברם, שהוא גם דברנו. פניתי לכמה אנשים וביקשתי מהם לשלוח להם תרומות מתאימות. כן החלטתי, למסור להם את מחצית שכר-הסופרים, כשאוציא ספר על אמנות יהודי פולין, שהכנו כמעט מוכן.

כנגד זה יש באפשרותכם להגיש להם עזרה מהותית ומקיפה. משלוח ראשון של מכשירי עבודה כבר קיבלו מפריס, אבל זה רחוק מלהספיק. חושבני, שבלי מאמץ גדול תוכלו לבצע מפעל למשלוח כזה. יותר קשה יהיה לכם לתת להם עזרה כספית. אין כוונתי לכספכם אתם, אע"פ שאפילו בתרומה סמלית לא יזלזלו, אלא שתפנו בשמכם אל הישוב בכלל ואל אנשים מסוימים בפרט. פניה כזאת תהיה בהחלט לפי כבודכם ואני אופטימי גם ביחס לתוצאתה הממשית, אם תארגנו מפעל ממושך. ברצוני להזכיר לכם את מפעלי הסולדריות, שבוצעו בזמננו ע"י אנשי-רוח בכלל וע"י אמנים בפרט גם בלי כל קשר לאומי ובלי יחסים מהודקים כל כך כמו אלה, שבין האמנים שבשרידי יהודי פולין וביניכם. דבר גדול הייתם עושים למענם ע"י תערוכה של מבחר יצירתם, שיערך שם, באחריות האגודה הוורשאית. תערוכה כזאת היתה להפגנה גדולה של אחוות אמנים והיתה בוודאי מביאה ברכה.

הואילו לשקול את הדברים כראוי, ואולי יעלו על דעתכם עוד אמצעים או צעדים, שבהם תוכלו לתת להם סיוע של ממש. ואם חלילה תחליטו לא לקבל עליכם מאמצים ולא לעשות כלום, אפילו אז כדאי בעיני, שתשלשו להם אגרת של עידוד

... איזה שהוא ג'סט של אהדה או אחווה.

אעיר, שאת יושב ראש האגודה הנני מכיר אישית. הוא יוסף סנדל, סופר אמנות ומבקר בעל הבנה עדינה ומסור לאמנות בכל לב. אתו זכיתי להתידד בימים שניהלתי מוזיאון בווילנה. השתתפותו האחראית של האדם המצוין הזה היא בעיני "הכשר" בטוח. וזוהי כתובת האגודה:

כידוע יש "מגבית מאוחדת" לכל צרכי יהודי פולין ומוסדותיהם, אבל חלק "האגודה היהודית למען אמנות" במגבית הכללית הזאת הוא קטנטן, ואין כל יחס בין תרומה כזאת ובין התפקידים של שמירת בנינים עתיקים וסיוע קונסטרוקטיבי לאמנים. על מאמציהם אלה ידועים לי פרטים כמו תערוכות, התחרויות, ספר זכרון לאמנים חללי המרד וקרבנות הנאצים, מונוגראפיות על כמה מהאמנים הקדושים ועל כמה מהניצולים. והלא מפעלים כאלה ראויים לשמש דוגמה גם לישובים הזוכים לתנאי חיים יותר נוחים.

אודה לכם מאד, אם תואילו להודיע גם לי על החלטתכם.

ברגשי יקר ובברכה רבה

אגודה יהודית למען אמנות — בוורשה.

לפנינו חוברת בעשויה לשמש עד לב כל קוראיה, מכתב מאת „האגודה היהודית
לתמיכת אמנות" בוורשה. בתוך ע"י המעולם הנגללים היום מעל הבוקרים
מימי השואה והמרד היחיד במינו, מיהרו המעטים שנשארו בחיים להתארגן לשם
שמירה על הנשארים האחרונים של יצירות יהודי פולין ולשם סיוע קונסטרוקטיבי לאמנים
שנשארו. כשם שגבורי המרד הצילו את כבוד האדם היהודי, כן מהווים עצם הנסיונות
האלה מעשה גבורה, הראוי לא להערצה בלבד, אלא לעזרה פעילה מצד הישוב העברי בארץ ישראל.
להפתעתנו קיימים עוד כמה בתי-כנסת, שערכם ההיסטורי-האמנותי רב הוא עד למאוד, קודם
כל ההב"ן „היג" בקרקא, מעשה המאה הי"ז, וכמה ציורים ממנו ובהם לה של פינצב וזה של
שידלוביץ. העסקנים המסורים של שרידי יהדות פולין החליטו לעשות כל מאמץ כדי למנוע בעד
הסכנות הצפויות ליצירות אלה כעת, אחרי שניצלו מהשואה. הנזקים שניצרו דורשים
תיקון ושיפוץ מידי, פן יתמוטטו עכשיו. למעשי שמירה והצלה לא פחות חשובים נוגעת
אותה אגודה ע"י מפעלה למען האמנים החיים בתוך החורבות. תערוכות נערכות, התחרויות
מתקיימות, ואת זכר האמנים הקדושים שנרצחו ע"י לוחמי המרד מכבדת
האגודה ע"י הוצאת ספר שינציח אותם ואת יצירותם. ועתה קוראה האגודה אלינו, שנעזור.
* שרידי אותו ציבור יהודי שנתן לנו ולכל יהודי העולם כל כך הרבה, נזקקים כעת
לעזרתנו למפעלים, שעלינו היה לעשות ולעשותם, אלא העסקנים האמיצים,
שקיבלו על עצמם את התפקיד הזה. את תרומתנו יוכל הקורא לשלוח ישר לפי הכתובת:

Żydowskie Towarzystwo Krzewienia Sztuk Pięknych,
Sienna 60, Warszawa.

זו על הערכה, שהעיר את [illegible] שעלתה לה [illegible] ומוקד העיר
הטבעית, כל שיש באפשרותנו להגיש ליהודי פולין, אנחנו גם אנחנו [illegible] דבר גדול: את
העידוד שבדוגמה ואת ההכרה הברורה, שאין עדיין [illegible] מעשים אמנותיים [illegible]
המשיגים את מאמצי הגבורים האלה.

ירושלים, ט"ט מ"א תש"ז
ת. ד. 1307 1.8.1947

מר ד"ר פרידמן מאד נכבד,

נעימה בעיני ההזדמנות לכתוב לכב' בענין קרוב ללבו בוודאי לא פחות מאשר ללבי.

בוורשה קיימת היום (!) "אגודה יהודית למען אמנות". המעושים מאמצים למען הצלת השרידים שנותרו עוד מעתיקות יהודי פולין, ביחוד לקונסרווציה של כמה בתי-כנסת ישנים שלא נהרסו. מצד אחר משתדלים לתת עזרה קונסטרוקטיבית לאמנים היהודים שנצלו, ע"י תערוכות ופובליקציות. גם לזכר האמנים שנפלו בפרד ושנרצחו עומדים להקדיש שורה של מונוגראפיות. לא-יהודי אחד, שסיפרתי לו על עובדות אלה, אמר לי דבר, המגדיר אותן גם בעיני נכונה: עם כזה לא ישקע לעולם. הם זקוקים, כמובן, לעזרה. ב"מגבית המאוחדת" יש להם חלק כה מצומצם, שאין בו כל יחס לגודל התפקידים הדחופים ביותר. בטעות פנו אלי; כנראה חשבו, שיש לי גם בארץ איזו עמדה רשמית או השפעה על הקהל. באמצעותי אמרו להתקשר עם אגודת הציירים והפסלים, עם בתי-הנכאת שבארץ ועם העתונות. מפני שאין לי הקשרים הנחוצים לכך, נדמה לי שאיטיב לעשות כשאפנה לכב' ואקווה שיפעיל את קשריו ואת השפעתו על לבבות ועל כיסים. אני מצדי מתכונן לכתוב (על פי חומר מוכן בעיקריו בשולחן-הכתיבה שלי) ספר על אמנות יהודי פולין ולמסור להם את חלק הארי בתוצאתו הכספית או את כולה.

את יו"ר האגודה, יוסף סנדל, מכיר אני אישית, וזוכר אותו ברגשי אהדה והערכה מימי פעולתי הווילנאית. הוא אדם עדין מסור לאמנות ופטור מאנוכיות יותר מרוב הבריות. לולא ידעתי על האגודה יותר מאשר את העובדה של השתתפותו האחראית, היה הדבר ~~אצל~~ בעיני "הכשר" מספיק. כתבתם היא:

בזה מסרתי לכב' בערך את כל הידוע לי על הענין, וכאמור, אני תקווה שיהיה קרוב מאד ללבו.

ועתה הוספה אישית. חשבתי להמציא לכב' את עבודתי הקטנה על רמברנדט והתנ"ך, אבל המו"ל הוליך אותי שולל. הייתי צריך לקבל ממנו מספר אכסמפלרים ואע"פ שלפח חשבוני הרוויח כאלף לא"י, לא שלח לי אפילו את הספרים הנחוצים לי. המהדורה הראשונה אזלה, ולמהדורה חדשה לא הסכמתי. אכסמפלר אחד, אולי האחרון שבחנויות ירושלים, השגתי רק היום, ואותו אשלח לכב" מיד. לפני גמר הכרך הגדול הקדשתי את החדשים האחרונים לספר קטן על הפיסול היווני של המאה הה', ואולי יצא בעוד ששה שבועות. הוא הראשון ב"ספרית האמנות" שתצא בעריכתי. על ההוראה בגימנסיה ויתרתי בימים ההם, כי למענה לא רציתי לצמצם את העבודות היקרות בעיני.

בברכה לבבית הנני מכבדו

רמת הכובש, ג' כסלו תש"ח
16.11.47

לכבוד

ד"ר ברוך קורצווייל,

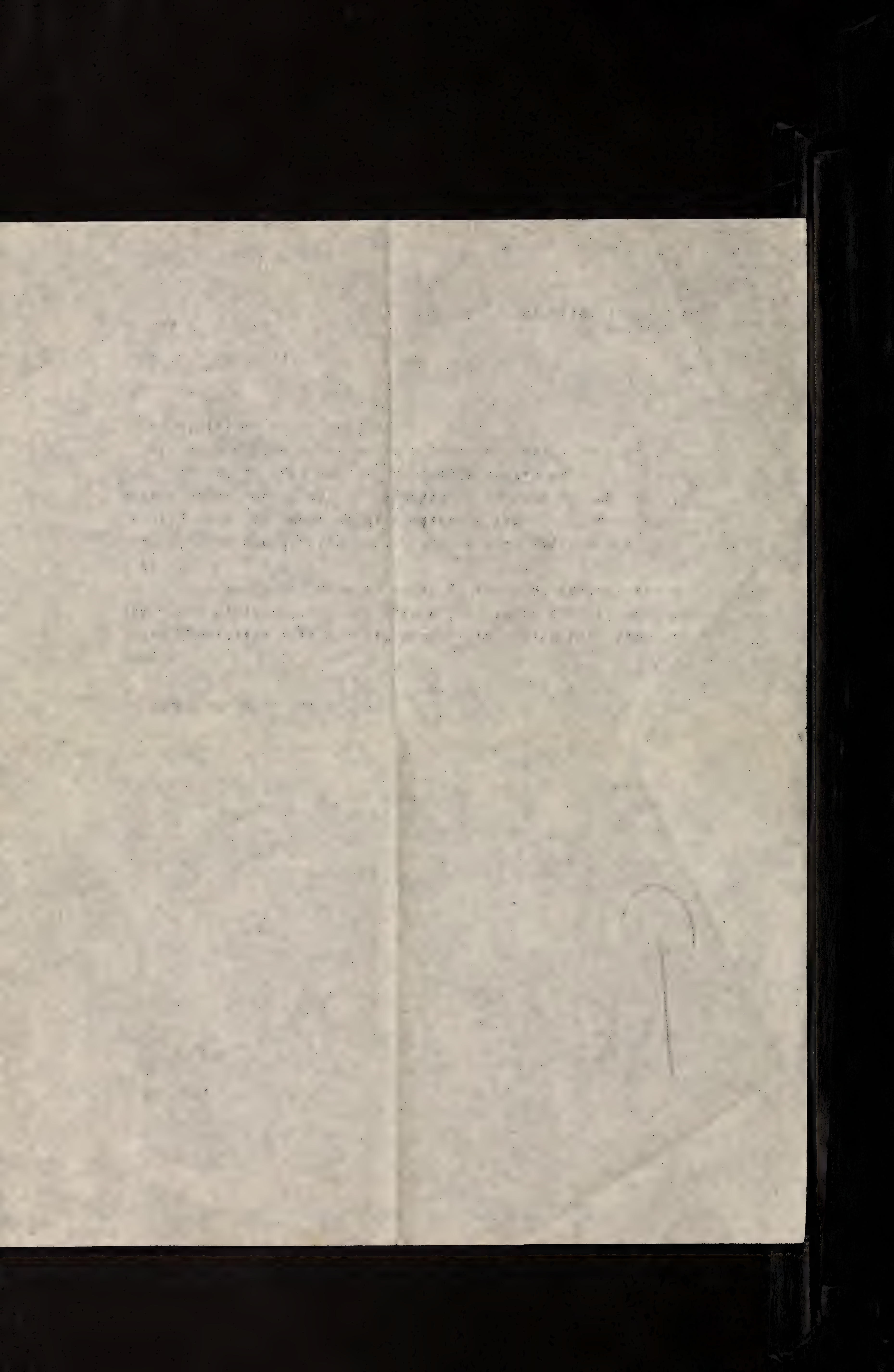
תל-אביב

מר קורצווייל הנכבד מאד,

אני מבקש להפנות את תשומת לב כב' למשוררת שאינה מן המנין. שמה ברטה לס, היא עלתה מפרוסיה המזרחית, אביה היה מיליונר והיא מרצונה טבחית. בתרגום של מאיר מוהריצא זה עתהמבחר קטן של שיריה, "צמאון". אם נכונה הבנתי את קו כב' יהיה בוודאי מוכן להעיד על הימצאה, כשיוכחשהיא ראויה לכך. בימים הקרובים יקבל את החוברת הצנועה.

גם מלבד הענין הזה אשמח אם יזדמן לי להפגש עם כב'. אני יום אחד לשבוע בירושלים, בדרך כלל ביום ד', והרצאותי בטכניון מתקיימות בימים ה'-ו'. אולי יהיה כב' ביום משאר הימים בסביבת רה"כ וישמחני בבקורו?

בברכה רבה הנני מכבדו

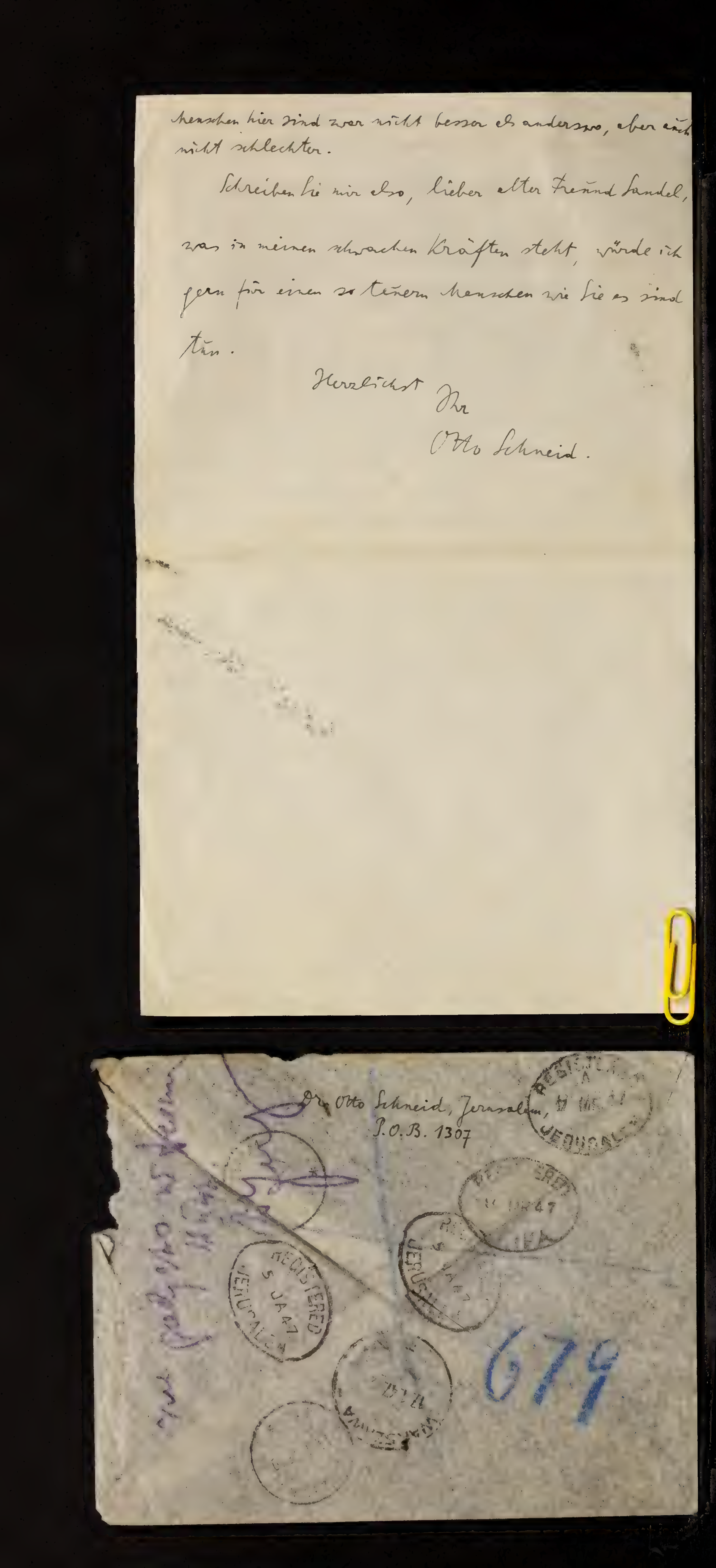

Jerusalem, 3.I.1947
P.O.B. 1307

Lieber alter Freund Sandel,

Hiemit schreibe ich Ihnen zum dritten Mal. Zuerst schrieb ich Ihnen nach Turkestan, dann nach Warszawa, bekam aber keine Antwort von Ihnen. Ich weiß über Sie nur, daß Sie als fast Einziger von Ihrer Familie am Leben geblieben sind; aber nichts über Ihre jetzige Lage, Ihre Pläne u. Aussichten. Ich weiß z. B. nicht, ob Sie zu uns kommen möchten, habe mich aber jedenfalls erkundigt. Wir können <u>momentan</u> von hier aus nichts tun, Sie können sich nur dort als Kandidat für ein Certif. eintragen lassen. Dann können wir von hier aus versuchen, Ihre Sache zu beschleunigen. Aber, wie gesagt, ich weiß nicht, ob Sie daran interessiert sind. Ebensowenig, ob der Brief Sie noch in Szczecin erreicht. Ich möchte Ihnen inzwischen auch ein Päckchen schicken, wenn ich wüßte, daß diese Zeilen Sie erreicht haben. — Wie ich Ihnen schon schrieb, habe auch ich Furchtbares gelitten. Meine nächsten Menschen sind alle ermordet. Ich habe hier zum 2. Mal geheiratet u. bin in m. 2. Ehe glücklich. Wir haben einen 3 Monate alten Sohn. In meinem beruflichen Leben u. Arbeiten scheint erst jetzt, nach 7 unsagbar bitteren Jahren, eine freundliche Wendung einzutreten. Wieder ist ein Buch erschienen, das mir Erfolg bringt, wenn auch vorläufig nur moralischen. Weitere Publikationen sind in Sicht. — Ohne Näheres über Sie zu wissen, kann ich Ihnen zwar nichts Konkretes raten, aber wenn Sie hier wären, würde es hoffentlich irgendwie gehen. Die

Menschen hier sind zwar nicht besser als anderswo, aber auch nicht schlechter.

Schreiben Sie mir also, lieber alter Freund Sandel, was in meinen schwachen Kräften steht, würde ich gern für einen so teuren Menschen wie Sie es sind tun.

Herzlichst Ihr
Otto Schneid.

Dr. Otto Schneid, Jerusalem, P.O.B. 1307

REGISTERED 5 JA 47 JERUSALEM

679

ירושלים, כ"א תמוז תש"ז
9.VII.1947 ת"ד 1307

לכבוד
קונגרס של יהודי פולין,
פריס.

רבותי וחברי,

ידידי מה"יידישע געזעלשאפט צו פארשפרייטן קונסט" בוורשה שלחו לי את תזכירם בה"פ לאמור שהעבירו אליכם. הנני מאשר ומודה לכם ומצטרף לפניותם בכל לב. יהודי יוצא פולין אנכי ואת כל ימי הנני מקדיש לאמנות ולהוראה. עבודה של האגודה הנ"ל יקרה היא בעיני עד למאד וכן בלי ספק יקרה גם בעיניכם. אולי היה מקום להרחיב בתזכיר משהו, לסגנן או לתקן, אבל אני שולח לכם את הכתב ללא כל שינוי, כי הוא בצורתו כן הריהו תעודה היסטורית רבת ערך: זהו הדור של תאי-הגאז ושל הבונקרים ושל המרד היחיד במינו. ובשהפצעים האיומים של היהודים המעטים עודם טריים, מחברים ומארגנים הם למען האמנות. על עצם העובדה של קיום אגודה כזאת בתוך פולין ובימינו אלה סיפרתי לפני כמה ימים ללא-יהודי משוויצריה ושמעתי מפיו תגובה שבוודאי ובוודאי תתקבל גם על לבכם: "עם כזה לא יגווע לעולם".

בתזכיר הנ"ל בולטות ביותר שתי שאיפות: האחת היא ההחלטה, להציל כל מה שנשאר עוד מתעודות יהודי פולין ולארגן מפעלי קונסרוואציה שיטתיים. וההחלטה השניה היא לתת לאמנים שנשארו בחיים את המכסימום האפשרי של ביסוס כלכלי ועידוד בכל המובנים.

הצריך עוד לומר, שהם ראויים לתמיכה מוסרית וכספית מלאה? אל נניח אותם לחלקם הצנוע במגבית המאוחדת, שאין מתפקידה לדאוג גם לאוצרות אמנות ישראל ולירושה הרוחנית. ונתן להם תוך אחוה כמלוא יכלתנו, למען יוכלו למלאות אחרי תפקידם הגדול.

לבסוף יורשה לי להעיר, שחלק נכבד מהכנסות ספרי הבא ("אמנות יהודי פולין") כבר החלטתי למסור להם.

בברכת הצלחה רבה ובכבוד רב

ד"ר נפתלי פרייד.

א יאָר טעטיקײט פון דער ײדישער געזעלשאפט צו פארשפרײטן קונסט

די ײדישע געזעלשאפט צו פארשפרײטן קונסט, איז אנטשטאנען מיט א יאָר צוריק, אין אטעליע פון קינסטלער נתן ראפאָפּאָרט, א פארװאָרפענע מיט צאָלרײכע מאקעטן צום דענקמאָל פון אויפשטאנד אין װארשעװער געטאָ, איבער װעלכן ראפאָפּאָרט האָט אָנגעהויבן זײן ארבעט - האָבן זיך אין חודש נאָװעמבער פארזאמלט א גרופע סקולפטאָרן, מאלער, גראפיקער און ײדישע אינטע- ליגענץ. מען האָט דיסקוטירט איבער פראָבלעמען פון קונסט, מען האָט גערעדט איבער די גרויסע פארװיסטונגען װאָס האָט פארשאפן די אָקופאציע און מען האָט גערעדט איבער די מיטלען פון אָפּראטעװן די רעשטלעך קונסט פארן ײדישן פאָלק, װעלכע האָבן זיך נאָך אָפּגעהיטן פון װאנדאליזם, װאָס האָט נישט לאנג צוריק אזוי אָנבעשטראָפּבאר געבושעװעט איבערן לאנד. עס איז אנטשטאנען א געדאנק: שאפן א צענטער, װו עס זאָלן זיך צונויפניסן די פארלאנגען, פון פלעגן קונסט צװישן די נישט לאנג צוריק געפײניקטע ײדישע מאסן. און דאָס זאָל דעמאָנסטרירן פאר דער װעלט, אז טראָץ דעם, װאָס דער היטלעריזם האָט אלץ געטאָן כדי דאָס ײדנטום צו באגראָבן, אומ- ברענגען אין די קרעמאטאָריעס און ברענען אויף די שײטערהויפנס -האָט ער דאָך דאָס אמװזענטלעכסטע, אומשטערבלעכסטע פארן ײדישן פאָלק, נישט באװיזן ארויסצורײסן, טראָץ דער גרויזאמער אין דער געשיכטע בארבאריזם, האָט זיך די היטלעריסטישע קנעכט נישט אײנגעגעבן צו פארניכטן אונדזער קולטור -אלע װערק פון אונדזער קונסט. זײ האָבן טאקע אויסגעמאָרדעט די װײט גרעסטע מערהײט פון ײדישע קינסטלער, אָבער די װערק װאָס האָבן כאראקטעריזירט זײער שאפערישן גײסט האָבן זײ נישט געקענט פארניכטן. זײער פיל װערק האָט צוגעדעקט די ערד, כדי זי שפעטער איבער צוגעבן די יורשים פון די קדושים -דעם ײדישן [illegible] פאָלק. אזוי האָבן זיך אויפ- געהיטן די בילדער װאָס האָבן זיך געפינען אין ארכיװ פון דר' עמאנועל רינגעלבלום. אנדערע װידער װערק, װאָס האָבן זיך אויפגעהיטן בײ מענטשן, פארלאנגען אויך זײער תקון, מען זאָל זײ פון דאָרטן ארויסנעמען און איבערגעבן דעם ריכטיקן יורש -דעם ײדישן פאָלק. טראגיש איז אויך דער גורל פון די אלטערטימלעכע שולן און בית-עולמס. אָט איבער װאָס מען האָט געשמועסט אין דער אטמאָספער פון דער אטעליע, װו עס האָט זיך אויסגעשמיד דער דענקמאָל צום כבוד פון די װאָס בליבן אײביק. אפילו שפעטער האָבן זיך

צונויפגעזאמלט שוין א גרעסערע גרופע מענטשן, וועמען דער גורל פון ײדישער קונסט איז געווען צום הארצן און מען איז צוגעטרעטן רעאליזירן דאָס ווערק. מען האָט אויסגעקליבן א פארוואלטונג אין צוזאמענשטעל פון די פאָלגענדע פערזאָנען: יוסף סאנדעל (פאָרזיצער), זאָפיא ראָזענשטראוך (סעקרעטאר), מיטגלידער פון דער פארוואלטונג: מאלער מארעק וולאָדארסקי, סקולפטאָר חיים האנפט, סקולפטאָר נתן ראפאָפּאָרט, מאלער ר. מאנדעלצווייג, שרײבער ב. מארק. שפּעטער זענען צוקאָאָפּטירט געוואָרן אלס קאסירער ר. קאָניעצפּאָלסקא און מ. קאָזשען. א. מושקא אלס פארטרעטער פון לאָדזש און יאָנאס שטערן פון קראָקע. אלס ערן מיטגלידער זענען אויסגעקליבן געוואָרן: דר׳ אדאָלף בערמאן צ.ק. י.פ. רב דר׳קאהאנע, שרײבער ליאָ פינקעלשטיין און פּראָפ. זילבערבערג. באלד נאָכן קאָנסטיטוירן זיך האָט זיך אָנגעהויבן די טעטיקײט. אויף יעדן טריט און שריט האָט מען אָנגעטראָפן אויף געוואלדיקע שוועריקײטן. די ערשטע און ביזן הײנטיקן טאָג נישט געלייזטע פראגע איז דער ליאָקאל. אין א קלײנעם צימערל אויף שיענא 60 אויפן דריטן שטאָק, אין וועלכן ס׳ האָבן נאָך באקומען זייער ווינקל בעאמטע מחוץ דער געזעלשאפט —האט מען צוגעוואָרפן א פלאץ דער י.ג.צ.פ.ק. שווער זיך פאָרשטעלן, אז פאר א געזעלשאפט, וועלכע האָט אזעלכע וויכטיקע און דערהויבענע אויפגאבן, זאָל מען נישט קענען געפינען קיין בעסערן ליאָקאל, ווי א קלײן צימערל 6-7 מעטער אין קוואדראט ווו די אָרגינעלקײט באשטייט פון א ליימער וואָס פירט אויפן בוידעם, א זאך צם באוואונדערן פון די געסט, וואָס קומען באזוכן דעם ליאָקאל פון דער געזעלשאפט.

אין דעם אָ צימערלהאָט אָנגעהויבן איר אָנערמידלעכע און אינטענסיווע ארבעט א קלײנע גרופּע מענטשן, וועמענס נשמה ס׳ איז דער פאָרזיצער יוסף סאנדעל, א באקאנטער און געשעצטער נאָך פון פאר די מלחמה טוער אויפן געביט פון פלאסטישע קונסט. א בעשײדענער און אונערמידלעכער רעאליזאטאָר פון די צילן פון דער געזעלשאפט. אויפן צווייטן פלאן טרעטן אָפּ די שוועריקײטן פונם ליאָקאל, ווען עס רוקן זיך ארויס די דעגות פון פינאנסיעלן כאראקטער.

די געזעלשאפט האָט אָנגעהויבן ארבעטן מיט ליידיקע הענט. דורך נייסט האָט זיך אײנגעגעבן צונויפזאמלען עטלעכע צענדליק ווערטפולע קונסט-ווערק,

הויפּטזעכלעך פון עלטערע קינסטלער, אָדער אומגעקומענע
דורך די היטלערישע מערדער.

א באזונדער געפיל האט מען ווען מען טרעט אריבער די שוועל פון צימערל
55: פארהאנגען אזש ביזן באלקן מיט שיינע בילדער און צייכענונגען. דער
באזוכער ווערט איבערגענומען מיט ווייכקייט און ריין, וואס גיסט זיך אזוי
חנעוודיק פון די ווענט. דאס קוויקענדיקע אויג גליטשט זיך פון שיינהייט
צו פראכט. פון דעם מייסטערהאפט אויסגעפאסטן סטודיום א „ייד" פון דעם
גענויאלן יידישן מאלער מאוריצי גאטליב, ביזן מיסטישן עסקיז פון שמואל
הירשענבערג, א בילד פול מיט דינאמיק, וווּ עס שטעלט פאר יידן מיט ליכט
אין די הענט (ווארשיינלעך א פראיעקט צום שפעטערן בילד פון זעלבן קינסטלער
„שפינאָזא אין חרום". דאס אויג שמייד דאן צו דאס בילד פול אין בונטע
פארביקייט פון קינסטלער מארקאָוויטש, וואס שטעלט יידן ביים דאווענען אין שול.
דאס צווייטע ווייטער בילד פון זעלבן קינסטלער, אויסדריקער פון די טיפישקייט
און איינטימקייט פון יידישן זשאנר - א גרופע יידן באטראכטן אן אתרוג. דאס
בילד וועקט אויף אין זכרון פון צוזשויער ווייזיעס פון שוין לאנג פארגעסענעם
זארגלאָזן לעבן פון הונדערטער שטעט און שטעטלעך, וועלכע דער מלחמה -
שטורם האט ארופגעשווענקט פונם אויבערפלאך. אנדערשוו אנטציקט אונדז מיט
זיין ווייכקייט און קאָנצענטרירקייט, די הערלעכע פעדער-צייכענונג ,אויטאָפאָרטרעט
פון קינסטלער הירשפאנג. הויך פעט אונטערן סאמען באלקן (מוראָדיקע ענגקייט
הענגט די זייער מייסטערישע צייכענונג פון ליעאָפאָלד גאָטליב, וואס שטעלט פאָר
דעם פאָרטרעט פון מאלער מאנדעלבאום. די צייכענונג איז דוכט זיך כאראקטע-
ריסטישער פונם פאָרטרעט פונם זעלבן קינסטלער, וועלכער הענגט אין „מוזעום
נאראָדאָווי". איבער דער טיר פאמערקן מיר א גרויסע לייוונט, דאס בילד פון
קינסטלער, מאלער, פאָעט, פסיכאָאנאליטיקער, וועלכער האט פאר די קונסט
געאָפּפערט, דעם זייער גוטן פאָסטן פון דירעקטאָר אין שפיטאָל, כדי צו
קענען מאָלן, נישט געקוקט וואס ער האט געמאטערט זיך אין א קליין צימערל
מיט פרוי און קינד, וואס האט איינציקער געדינט אים אלס אטעליע. אין דער
ציים פון דער אָקופאציע איז ער אומגעקומען אין לאגער פון יאנאָוו ביי ליתאָן.

אויף און אנדער אָרט קוקט ארויס פון א הערלעכער ראַם דאָס שטאַרק רעאַליסטיש געמאָלטע בילד פון א „ייִדן" אין א טלית, פון פּוילישן מאָלער הימראַט. אויף א בכבֿדיקן אָרט הענגט די באַקומענע לעצטנס מתנה דורך דער פאַרמיטלונג, פון מיטאַרבעטער פון דער געזעלשאַפט ה.עליאַשיש — דער פּאָרטרעט פון יאַקוב עפּשטיין, וואַרשעווער כלל-טוער מיט הונדערט און עטלעכע צענדליק יאָר צוריק, איינער פון די מיטגרינדער פון וואַרשעווער בית-עולם אויף גענשא. דעם פּאָרטרעט מייסטערהאַפט, קלאַסיש געמאָלן — האָט געשאָנקען איינער פון זיינע אוראייניקלעך — אליעקסאַנדער עפּשטיין. אויסער דעם האָט די געזעלשאַפט צוגעזאַמלט פיל בילדער: קאָזשען, גיזעליא הופנאַגעל, מענקעס, עליאַשיש, מעססער. צייכנונגען פון קינסטלער און פּאָעט ברונאָ שולץ און שטערן. ליידער צוליבן פעלן פון אָרט, טוליען זיי זיך צו דער וואַנט, די זיי האַלטן זיך געבעטן רחמים נאָך א געהעריקן פאַר פאַר זיי אָרט. פון דער ליימער, מיט דער זאָרגלאָזיקייט פון קינסטלער, צוליבן פעלן פון א פּאָסטומענט, שמייכלט רייצנד דאָס בראָנזענע קעפּל פון א מיידל — די סקולפּטור פון ב.קראַקע, דער שעפער פון באַקאַנטן באַרעליעף פון פּרץ, וואָס געפינט זיך אין ליענינגראַדער ערמיטאַזש. אין א ווינקל זעט מען אויך די אָנציענדע פלאַך-סקולפּטורן פון אברהם אָסטזעגא, דעם מייסטער פון די מצבה — פּרץ — אנסקי — דינעזאָן.

די אַלע קונסט-ווערק צוזאַמענגעזאַמלט אין אזא קורצע צייט און מיט אַזעלכע קליינע געלט-מיטלען. אלס ביישפּיל: די סומע פון געקויפטן בילד „ליעפּאָלד גאָטליב — פּאָרטרעט פון מאַנדעלבאַום. אין איינע פון זיינע אויסשטעלונגען פון זוכן יידישע —קונסט ווערק, האָט זיך איינגעגעבן דעם פאַרזיצער פון דער געזעלשאַפט, צו קויפן דאָס בילד פאַר פינף טויזנט זל. עס זענען אָבער פאַרהאַנען אַנדערע ווערטפולע ווערק, וועלכע זענען צוליבן מאַנגל אין געלט נישט צוטריטלעך פאַר דער געזעלשאַפט. דעריבער באַמיט זיך שטאַרק די יידישע געזעלשאַפט צו פאַרשפּרייטן קונסט, זיך צו שטעלן אין קאָנטאַקט מיטן יידנטום אין דער גאַנצער וועלט, צו געווינען הילף אין דער שווערער, אָבער דערהויבענער אויפגאַבע.

די י.ג.צ.פ.ק. האָט זיך אויך געשטעלט דעם ציל צו קאָנסערווירן די רעשטלעך קונסט פון אַלטערטימלעכע שולן און מצבות.

צו די דערגרייכונגען פון דער געזעלשאַפט, מוז מען אויך צו געבן די אדורכ-פירונג פון צוויי קאָנקורסן: דער קאָנקורס פון פּלאַקאַט, צום כבֿוד, די העלדן פון אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ. און דער קאָנקורס צו א פּאָרטרעט פון קלאַסיקער

פון דער ײדישער ליטעראטור. איצט ליגט אין דער איניציאטיוו פון דער געזעלשאפט
די צוגרייטונג פון א מאפע בילדער אין גראפיק, געווידמעט דער מארטירעלאָגיע
פון ײדן אין פוילן אין די יאָרן 1939 - 1945. צו דעם ציל האט זיך די געזעל -
שאפט פארבינדן מיט די אָנגעזעענסטע פלאסטיקער, וועלכע זי האט איינגעלאָדן מיט -
ארבעטן אין דאָזיקן ווערק. צאָזאַנן זענען שוין פארהאנען.

צום סוף דארף מען דערמאָנען די צוגרייטונג פון ארויסגעבן א לעקסיקאָן פון
ײדישע קינסטלער-פלאסטיקער אין פוילן. דעם פאָרזיצער האט זיך איינגעגעבן צונויפ-
זאמלען איבער פיר-הונדערט נעמען און ביאָגראפישע פרטים פון נישט לעבענדע
און דערמאָרדעטע קינסטלער.

די קורצע כאראקטעריסטיק פון ארבעט, פון דער קוים א יאָר עקזיסטירענדע
געזעלשאפט צווינגט אונדז צו גלויבן, אז די ײדישע געזעלשאפט צו פארשפרייטן
קונסט, וואס האט זיך געשטעלט אזעלכע דערהויבענע אויפגאבן, וועט מיט דער ברייט-
סטער מיטהילף פון גאנצן ײדנטום זיינע פלענער רעאליזירן, וואס מיר ווינטשן
איר פון גאנצן הארצן.

[illegible]

Józef. Sandel

Tragedia artysty-plastyka Żyda w Polsce w czasie gehenny hitlerowskiego barbarzyństwa jest jeszcze wciąż niezbadaną tajemnicą. Niestety dotychczas nie pojawiły się dostatecznie dokładne materiały, które mogłyby nam naświetlić tę straszliwą martyrologię. Mało wiemy o tem, jak dokonali życia w warszawskim i innych ghettach żydowscy artyści-plastycy. To jedno wiemy, że artysta żydowski musiał przenieść te same ciężkie udręki, jak każdy Żyd w czasie okupacji. Pod żadnym względem nie był artysta żydowski w lepszym położeniu lub lepiej traktowanym. Przeciwnie, prawdopodobnie artyści najtrudniej sobie radzili w okropnych warunkach ghetta. Znana jest wszakże ślamazarność tych ludzi w życiu praktycznym. Jakże niezaradnie przeciwstawiali się życiu nawet w normalnych mieszczańskich warunkach do 1939 r. Teraz wszyscy oni żyli w depresji, w każdym czasie i na każdym miejscu czuli poniżenie i deptanie ich ludzkiej godności. Kruchymi okazały się dawne moralne wartości. Obecnie dołączyła się również przygniatająca atmosfera krematoriów. Mimo tego najnieszczęśliwsi z pośród artystów wierzyli do ostatniego tchnienia, że wzejdzie jeszcze zorza nadziei dla narodu żydowskiego. Bronili się przed tym, by zalew hitlerowskiej ciemnoty i zbrodni nie zapanował nad wszechludzką i czystą artystyczną etyką i by nie zadławił wiary w postęp ludzkości. Najzawziętszy wróg nietylko postawił sobie za cel wyniszczyć naród żydowski, lecz również znieść bez śladu wszystko, coby mogło kiedykolwiek przypomnieć, że to lub owo stworzyli Żydzi. Dlatego w nienapisanej dotychczas księdze oskarżeń najciemniejszą kartą będzie stanowić oskarżenie zamęczonej i wyszydzonej żydowskiej inteligencji twórczej, to będzie najpotworniejszą [illegible], jaką wydały hitlerowskie niemcy. Hitlerowscy pachołkowie kąpali się w morzu żydowskiej rozpaczy. Dziko hulały ich zwierzęce instynkty przeciwko tym, których twórczość była ozdobą nietylko narodu żydowskiego, lecz również przemawiała swą ogólnoludzką wymową do wszystkich. Z tego powodu faszystowsko-niemiecki wróg narodów skazał na zupełną zagładę żydowską sztukę. Już w samych początkach swej krwiożerczej strategii o panowanie nad światem, w tych początkach, kiedy musieli jeszcze zachowywać dla świata pozory, maskujące ich zbrodnicze zamiary

wtenczas cichaczem dławili żydowską sztukę , gdzie tylko mogli. Jak bardzo nienawidzili wszelki przejaw żydowskiego wyrazu w sztuce, możemy wnioskować z ich sposobu postępowania. Gdy Hitler doszedł do władzy ,pierwszą swoją zemstę wywarł na 80-kilku starcu, długoletnim pr ezydencie Akademii-Maksie Libermanie. Wydał nawet nakaz zabraniający mu malować. W podeszłej starości Maks Liberman zadziwił świat portretem, który tryskał tak młodzieńczą siłą i malarską fantazją -(był to portret chirurga prof. Sauerbrucha)- że musiał przerazić nacystowskich morderców umysłu. Wszakże musieli dla zamaskowania różnych swych planów niszczycielskich ośmieszyć Żydów jako słabych degeneratów i ludzi nie-zdolnych do życia.

Nieobjętą jest - jak widzieliśmy - otchłań nieszczęścia, w którą niemiecka kanalia wepchnęła setki twórczych żydowskich artystów. Ich sztuka była już przed wojną wyszukaną, czystą, i także zagranicą odnoszono się do nich z wielkim szacunkiem. Były to talenty malarskie i mistrze tonów kolorytu, których dzieła cieszyły się na wystawach wielkim uznaniem. Żydzi artyści potrafili w największej biedzie tworzyć prawdziwe obrazy, których treść i tematyka w najściślejszej swej atmosferze oddawała prawdę, będącą dla widza objawieniem. Przedstawiali oni malarsko oblicze zła swych czasów i okrślali je właściwym mianem. Była to zupełnie inna sztuka od tej, jaką dawali idealiści początkiem końca XIX w. Sztuka van Goha stała się wówczas synonimem tragedii wyrafinowanego człowieka - homo sapiens tej epoki - Grzeszność i pokuta stały się patosem wyzwolenia się przez sztukę. Dlatego Van Goghe stał się srogim kaznodzieją grzmiącym przeciwko bezduszności formy i nieodpowiedzialności artystów owych czasów. Van Goghe i mała grupa innych prawdziwych artystów nie dali się omamić skostniałymi prawami i "moralnością" monarchów i ich bogatych potentatów. Wypowiadali oni w swej sztuce inne tęsknoty, które naprożno byś szukał w oficjalnej sztuce owych czasów, sztuce, która była sprzedajną i starała się przypodobać się swym bogatym chlebodawcom-bussines-manom. I dziś wiemy, jacy to szlachetni ludzie - ci, których dobrze znamy z codziennego życia. Głębiej jeszcze Van Gogha przedstawia proste życie upokorzonego biedaka w okresie między pierwszą i drugą wojną światową - w tak zwanym okresie "liberalnym" - wschodni Żyd Chaim Sutim.

Sutin nie boryka się z kosmicznymi problemami, estetycznymi pilpulami o wydelikaconej formie. ~~Sutin~~ Schwycił za puls skrzywdzone życie pospolitego człowieka z taką gwałtownością, jak gdyby nowo objawione misterium sztuki.

W nich nie stawia się artysta jako centrum: "ja i świat", "patrzcie jak cierpię", - nie powtarza tak oklepanego "Weltschmerzu" i teologii Chrystusa lub Lao-tse nie ucieleśnia w sztuce.

i nie ucieleśnia w sztuce teologii Chrystusa lub Lao-tse.

Sutin przedstawia ludzi prostych, z powszedniego codziennego życia, takich, jakimi w rzeczywistości są. Jego człowiek jest bezbronny, nie widzi i nie czuje już, jak głęboko jest poniżony w swej godności ludzkiej. Objekty /modele/ Sutina wykazują strach przed bezlitosnym porządkiem, ślepo sankcjonującym swoją przemoc nad słabym, na którego bogacz rzuca wszelkie ciężary.

Oto obraz artysty Chaima Sutina: jakby zagubiony w kącie stoi człowiek. Ten były-człowiek jest w smokingu i wysztywnionym przodku. Nie jest na balu, chociaż w luksusowym lokalu, Nie jest tu gościem, lecz zwyczajnym kelnerem. Ironia losu nakazuje mu nosić ten galowy strój. W tym paradnym ubraniu podaje bogaczom wyszukane potrawy, likiery, najdroższe wina. Jego samego natomiast boli dusza i ssie głód. W tym kąciku kradnie on chwilę wypoczynku... Poznajemy go natychmiast, nawet jeśliby z kieszeni nie zwisała biała serwetka.

Sutin umie aktywizować dynamikę. Działa na widza sugestywnie. Przed oczyma widza rośnie obraz przedstawiający ostatnią fazę, w której człowiek zapada się w ciemnię otaczającego go świata, ale w tejże samej rzeczywistości podnosi się chęć życia tych nierobów, obsługiwanych przez innych nędzarzy.

Czuje się, że ten człowiek jest wyczerpany i tak głęboko tkwi w swej własnej beznadziejności i bezgranicznej rozpaczy, że brak mu nawet wewnętrznej siły, by wyrazić swój gniew.

Ten tragiczny biedak nie jest naturalnie postacią idealną, nie jest też tworem wymyślonym, lecz bezsprzecznie wyjętą wprost z realnej rzeczywistości postacią.

Weźmy inny obraz Sutina: "martwa natura", motyw, który malarze tak chętnie opracowują, dlatego, że brak w nich ruchu, natomiast wymagają wielkiej rozpiętości kolorystyki. Sutin maluje obraz o następującej tematyce: "zabita kura". U niego wynika coś zupełnie innego, jak tylko estetyka dla oka i (inne) problemy kolorystyki. Artysta, który opanowuje z takim mistrzowstwem formę, linię, zna rytmikę ruchu, wykorzystuje tę umiejętność, by zmusić widza do wzruszenia się tragizmem bezbronnego stworzenia. I zamiast rozkoszować się, popadamy w konflikt psychiczny, w dziwne zakłopotanie.

malarze tak chętnie opracowują, dlatego, że brak w nich ruchu a wymagają wielkiej rozpiętości kolorystyki. Sutin maluje również obraz o następującej tematyce: "zabita kura". U niego wynika coś zupełnie innego, jak tylko estetyka dla oka i inne problemy kolorystyki. Artysta opanowuje z takim mistrzowstwem formę, linię, zna rytmikę ruchu, wykorzystuje tę umiejętność, by zmusić widza do przyjęcia tragizmu bezbronnego stworzenia. I zamiast rozkoszować się, popadamy w konflikt psychiczny, w dziwne zakłopotanie. Martwa kura wisząca tu wygląda jak trup i rozbudza w nas różne myśli. Patrzący /otwartymi oczyma/ czuje, że ten obraz emanuje emocje cierpienia a nie jest li tylko wizjonalną wibracją kolorów. Lub też, co może być bardziej wstrząsającym, wśród sytego świata oglądać wygłodzone, wynędzniałe dziecko, opuszczoną dziewczynkę z zawiędłą twarzą staruszki. Tym obrazem piętnuje niesprawiedliwy, nieludzki system, który dopuszcza, by dzieci były ograbione ze swego prawa istnienia i gasną w początkach swego istnienia. Sutin jest malarskim sumieniem epoki hitlerowskiej. Było niemało w naszej epoce "genialnych malarzy", którzy umieli namalować dobry obraz, lecz ilu tworzyło z czującym sumieniem, z sercem, z miłością? Nie tylko z jednego genialnego dzieła w tych przeklętych czasach morderczej wojny hitlerowskiej przebija się ten djabelski duch. Także sztuka plastyczna miała swoich Hamsunów. Ich nazwiska: Maillol, Flammig... Sutin jest artystą-filozofem, tworzącym z socjalną tendencją. On intryguje swoimi dziełami ~~prymitywnego filistra~~ [brutalnego epikurejczyka]. Ten skondensowany ból ściśniony w maleńkie przestrzeni czyni z widza niejako wspólnika, biorącego w nim udział.

Ten zwyczajny ludzki motyw jest w gruncie rzeczy dokumentem humanistycznej aktywności, przemawiającej malowniczo we wszystkich ludzkich językach.

Gdy w 1939 r. Europa była dławiona osaczającymi ją drutami, gdy bezustannie latyły nad nią niszczycielskie samoloty, naładowane po brzegi bombami, każdy pozostać musiał tam, gdzie go zawierucha wojenna zastała. W rok później, gdy swastyka niemiecka wbiła swe krwawe szpony we Francję, dziesiątki żydowskich artystów plastyków ujrzało się w beznadziejnej sytuacji nad grobem swych nadziei. Jednakowoż spadkobiercy wspaniałej Rewolucji ~~Ludzkości~~ [francuskiej] wykazali wiele współczucia Żydom i chronili ich przed tropem psów faszystowskich.

W ten sposób ocalał i w r. 1942 skończył swe młode życie w małej mieścinie południowej Francji, jeden z najwybitniejszych współczesnych malarzy – Chaim Sutin.

, współcz...

(33)

Updating

Joseph Sandel
18 letters

letters by O.S. ~~17 items~~

6.8.47
not dated
1.8.47
3.1.47
9.7.47

letters

card, no date
article "

2.6.51
28.7.56
5.5.47
18.9.47
12.7.47
10.10.60
8.12.60
29.5.47
19.12.47
23.5.49
22.7.47

PIONEER ART MANIFESTO NO. 1
Sent from A. Cascone Gallery
830 Yonge Street
Toronto, Ontario, Canada

PRINTED MATTER ONLY
BOOK